

Interpretacije o implementaciji golf terena u okoliš

Gržinić Škrinjar, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:946729>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

**INTERPRETACIJE O IMPLEMENTACIJI GOLF TERENA U OKOLIŠ
DIPLOMSKI RAD**

RIJEKA, 2014.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

INTERPRETACIJE O IMPLEMENTACIJI GOLF TERENA U OKOLIŠ
DIPLOMSKI RAD

Naziv kolegija: Kulturna geografija

Student: Ines Gržinić Škrinjar

Mentor: dr.sc. Sarah Czerny

Rijeka, siječanj 2014. godine

SADRŽAJ

POPIS ILUSTRACIJA	II
1. UVOD	1
2. RAZVOJ GOLFA U SVIJETU	4
2.1. Povijesni počeci golfa.....	5
2.2. Razvoj golfa u Europi.....	7
2.3. Razvoj golfa u SAD-u	10
2.4. Razvoj golfa u Hrvatskoj	11
3. SPECIFIČNOSTI GOLFA I IMPLEMENTACIJA GOLF TERENA U OKOLIŠ . 14	
3.1. Golf igralište kao investicija	16
3.2. Specifičnosti golfa kao selektivnog oblika turizma Istre.....	18
3.3. Pozitivni i negativni aspekti implementacije terena u okoliš na području Istre	21
4. ZNAČAJ TURIZMA.....	24
4.1. Turizam u Istri	26
5. POLITIKA PROSTORA	29
5.1. Kulturalna geografija.....	30
5.2. Odnos prostor – mjesto.....	32
5.3. Izgradnja golf terena u kontekstu prostora	34
6. SUČELJAVANJE ZA I PROIV IMPLEMENTACIJE GOLF TERENA U OKOLIŠ NA PODRUČJU ISTARSKJE ŽUPANIJE	35
6.1. Istraživanje.....	36
6.2. Zeleni protiv implementacije golf terena.....	38
6.3. Interesne skupine za implementaciju golf terena.....	44
6.4. Društvena odgovornost i ekološki aspekt razvoja golfa	49
6.4.1. Utjecaj izgradnje golf terena na domicilno stanovništvo	51
6.4.2. Značaj i važnost izgradnje golf terena za sportaše i hrvatski golf.....	54
6.5. Stvaranje istarske golf regije.....	56
7. ZAKLJUČAK.....	60
POPIS LITERATURE.....	63

POPIS ILUSTRACIJA

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Dinamika otvaranja novih golf igrališta u svijetu.....	6
Grafikon 2. Razvoj golfa u Europi od 1985. do 2011. godine	9

POPIS SHEMA

Shema 1. Brand Istre kao nove golf destinacije	47
--	----

POPIS SLIKA

Slika 1. Potencijalne lokacije za izgradnju golf igrališta	38
--	----

POPIS TABLICA

Tablica 1. SWOT analiza implementacije golfa u turističku ponudu Istarske županije	19
Tablica 2. Potrebe za vodom i način opskrbe.....	42
Tablica 3. Statistički podaci hrvatskog golfa od 1993. do 2010. godine	55

1. UVOD

Prema svim statistikama, golf je danas sport koji u svijetu ima najveći trend porasta popularnosti. S više od dvjesto milijuna aktivnih igrača, profesionalaca i rekreativaca, golf je među prvim sportovima na svijetu, uz nogomet, odbojku, tenis i košarku.¹ Budući da se radi o elitnom sportu, u Hrvatskoj golf nema tradiciju, za razliku od nekih zemalja gdje je poprilično popularan i ima dugu povijest. Hrvata koji se njime bave nema previše – radi se tek o nekih 1500 rekreativaca. Golf ipak zahtijeva financijske mogućnosti pojedinca, a Hrvatska se već neko vrijeme nalazi u krizi. Osim toga, tu je i faktor slobodnog vremena jer igranje golfa na osamnaest rupa, što je normalni golf teren, zahtijeva i četiri do pet sati aktivnosti. Uz to, u Hrvatskoj postoje samo četiri prava golf terena.²

Aktivnost igranja golfa umnogome je povezana s turizmom. Razvitak svake turističke destinacije koja traži potvrdu vrijednosti na turističkom tržištu mora obuhvatiti ideju investicija u golf infrastrukturu. U Hrvatskoj postoje vrlo dobre klimatske i prirodne predispozicije za stvaranje golf regije prepoznate u svijetu.³ Osim s turizmom, golf je umnogome povezan s prirodom i okolišem jer zauzima zelene površine. Kako bi se na određenom mjestu stvorili uvjeti za izgradnju golf igrališta, potrebno je prenamijeniti teren, što vrlo često nailazi na otpore lokalnog stanovništva, budući da vrlo često dolazi do krčenja prirodne vegetacije i staništa. Golf, koji je vrlo često smatran ekološki i razvojno neprihvatljivim sportom, za sobom povlači i nesrazmjernu izgradnju smještajnih kapaciteta u obliku vila, hotela i apartmana u zoni sportsko-rekreacijske namjene, čime se dodatno naglašava otimanje javnog prostora od privatnog i stranog kapitala.⁴

U ovom radu istražiti ću pozitivne i negativne aspekte otvaranja golf centara i izgradnje golf igrališta. Ta tema je u posljednje vrijeme poprilično aktualna budući da je bilo govora o izgradnji golf terena na području Istarske županije i oko Srđa. Oba slučaja izazvala su prilično burne reakcije u javnosti upravo zbog navedenih problema – uništavanja okoliša zbog

¹ Petar, S. (2010.)

² Kuss, M. (2011.)

³ Petar, S. (2010.)

⁴ Kranjčević Batalić, T. (2013.)

stjecanja profita. Napraviti ću i teorijski okvir vezan uz golf kao sport koji se vezuje uz dominantne kategorije društva, odnosno elitu, te spomenuti na koji je način golf uopće postao toliko široko rasprostranjen i popularan u svijetu.

Posebno ću se posvetiti jednoj od regija koja se u Hrvatskoj u posljednje vrijeme dosta povezuje s izgradnjom golf igrališta – Istri, budući da i sama živim tamo i ta me problematika zbog toga dodatno zanima.

Ponukana čestim medijskim iskazima o gradnji golf igrališta diljem Istre uvijek popraćene negativnim argumentima ekologa, htjela sam istražiti zbog čega je golf kao sport čija je implementacija upravo u okolišu, toliko (navodno) štetan za isti. Shvaćajući da je i golf kao važan segment u turizmu dio kapitalističke manipulacije htjela sam prikupiti više perspektiva kako bih mogla objektivno sagledati sve aspekte golfa. Povijesni začetak, povezanost s turizmom, terensko istraživanje koje mi je dalo uvid u samu srž golfa te aspekt onih koji se najviše protive; ekolozima.

Povezanost golfa s turizmom kao globalni fenomen svoj je odjek dobio dakle i u Istri, kao vrlo primamljivoj i atraktivnoj golf destinaciji, prvenstveno zbog infrastrukture. To se vrlo često pokušava opravdati kao jedna od prednosti na turističkom tržištu i kao dodatni potencijal na turističkoj mapi, a argumenti koji se navode u korist izgradnje golf terena su i primjerice veći priljev gostiju, produženje turističke sezone, privlačenje imućnije klijentele itd. Prostorni plan Istarske županije previdio je stoga dvadeset i dvije lokacije kao potencijalna mjesta za gradnju golf igrališta. Istra ima vrlo povoljnu klimu za održavanje golferskih aktivnosti, a kao dodatne prednosti koje se najčešće spominju, osim navedenih, su i povećanje inozemnih ulaganja, nova radna mjesta, privlačenje velikog broja golfera čak i u postsezoni, dok se nešto manje govori o negativnom aspektima kao što su uplitanje politike, zagađenje okoliša, gubljenje lokalnog identiteta i autohtonosti, apartmanizacija pod krinkom izgradnje golf igrališta i sportsko-rekreacijskih centara, podizanje cijena na štetu lokalnog stanovništva, intenziviranje prometa i veće opterećenje na globalnim područjima, te gubitak turističkog imidža. Ovom problematikom pozabavit ću se u svom radu prvenstveno u kontekstu Istarske županije, te ću navesti koje su lokacije koje se u Istri smatraju najpogodnijima za golf aktivnosti.

Uz navedene negativne aspekte izgradnje golf terena, nije čudno da je golf jedan od sportova uz koji se veže ponajviše anti-organizacija (jedan o najboljih primjera je svjetski anti golf dan

koji se obilježava svake godine 29. travnja), budući da se radi o sportu koji predstavlja veliko ekološko opterećenje. Slični pokreti koji bi bili usmjereni protiv izgradnje drugih sportskih objekata nisu zabilježeni, što ukazuje na činjenicu da ljudi ne vide u njima opasnost po okolinu kao što je ona koju predstavljaju golf tereni. Čak je i u Ujedinjenim narodima Međunarodna organizacija rada ILO 2001. godine navela da je realizacija golf igrališta u mnogim državama prouzrokovala pravu katastrofu.⁵

U radu sam se stoga pozabavila i formiranjem grupacija koje su se stvorile vezano uz implementaciju golf terena u Istri – s jedne strane našli su se zagovaratelji, primjerice Istarska županija i Vlada Republike Hrvatske, koji ističu kako se radi o sportu koji ne narušava prirodu jer ne zahtijeva betonirane piste ili dvorane, niti stadione. S druge strane su oni koji smatraju da negativni aspekti ipak prevladavaju. Na prostoru Istre to su ponajprije Zeleni Istre.

Odluka o gradnji golf terena zahtijeva vrlo detaljnu analizu postojećeg stanja, te predviđanje tržišta za nadolazeće godine. Iskustva razvijenih zemalja uvijek su od koristi za zemlje koje se tek počinju uključivati i mogu poslužiti kao odgovarajuća podloga za analize.

⁵ Iz teksta koji je u veljači 2013. godine poslan kao priopćenje medijima od strane Socijalističke radničke partije Hrvatske (SRP) po pitanju suverenosti, Ljubljanske banke i izgradnje golf igrališta

2. RAZVOJ GOLFA U SVIJETU

Golf se razvijao i širio svijetom te se stoga može zaključiti da je danas igranje golfa "globalna" pojava i svakim danom u svijetu je sve više igrača, što profesionalaca, što amatera. Podaci govore o više od 65 milijuna ljudi koji u svijetu igraju golf, te danas predstavlja jedan od najpopularnijih i najelitnijih sportova.

Razvoj golfa u svijetu donio je sa sobom brojne važnosti poput ekonomskog značaja čijem je pridonio prije svega turizam. Naime golf se izdigao iz same igre prije svega zahvaljujući turizmu. Uz igralište golfa sastavni dio okoliša postala je apartmanizacija. S obzirom na činjenicu da golf pripada zatvorenom krugu društva, da je on elitni sport, u Hrvatskoj nema dovoljno zainteresiranih igrača stoga se apartmanizacija postavlja kao neophodan element u promociji golfa u Hrvatskoj. Naime osim ekološke barijere, ovaj građevinski pothvat interpretira se kao negativna strana dotičnog sporta oko kojega se vode razne borbe aktivista protiv implementaciju ovog sporta u zemljama koje imaju predispozicije za njega te negativne aspekte koje on sa sobom nosi.

U odnosu na ostale popularne sportove, zasigurno je golf onaj koji u najvećoj mjeri dolazi u doticaj s prirodom i okolišem, budući da nijedan drugi sport ne zauzima i ne upravlja tako prostranim zelenim površinama. Samo u Europi postoji preko 6.000 golf igrališta ukupne površine koja se procjenjuje na oko 280.000 hektara, s preko 6 milijuna igrača⁶. S obzirom da je poznata činjenica da upravo golf tereni zauzimaju najveće dijelove zelenih površina i prirodnih područja za pretpostaviti je da će se kod implementacije terena u okoliš daljnje širenje ovoga sporta dovesti u pitanje. Tu se naravno na prvom mjestu ističu utjecaj na prirodu i okoliš koji oni ostvaruju te svi popratni sadržaji koji se dodatno odražavaju na ekologiju prostora. Osim iznimnih količina vode potrebne za navodnjavanje golf terena, problem je i utjecaj na krajolik, krčenje prirodne vegetacije i uništavanje staništa i hranilišta brojnim životinjama.⁷ Također postoji i veliki problem zbog korištenja velikih količina kemikalija koje se koriste da bi trava ostala zelena i bez korova, kao i protiv bolesti i nametnika.

⁶ Curić, B.: Analiza okvirnih mogućnosti razvoja golfa na području istarske županije, Istra golf dizajn, Pula, 2009., str. 7

⁷ <http://matrixworldhr.wordpress.com/2013/02/08/utjecaj-golf-terena-na-ljude-i-okolis/>

2.1. Povijesni počeci golfa

Golf se danas najčešće opisuje kao igra u kojoj igrač nastoji lopticu sa što manje udaraca smjestiti u jamicu odnosno rupu u skladu sa svim pravilima igre. U mnogim je zemljama golf pronašao veliki broj oduševljenih poklonika i zasigurno predstavlja sport sa rastućim interesom za daljnji razvoj u mnogim zemljama pa tako i u Hrvatskoj.

Teško je danas tvrditi gdje su korijeni golfa. Poznato je da se u staroj Kini, u vrijeme dinastije Ming (3. stoljeće pr.n.e.) igrala igra nalik na golf, starokineska igra Ch'uiWan koja bi u doslovnom prijevodu označavala igru udaranjem lopte moguća je igra iz koje se razvio golf i drugi sportovi s loptom u Kini⁸. Također se pretpostavlja da su ju trgovci prenijeli iz Kine u Europu.

U Rimskom Carstvu u Cezarovo vrijeme spominje se igra zvana paganica. Povjesničari su pritom otišli daleko u povijest sve do doba drevnog Rima te su uspostavili vezu golfa i paganice koja je bila omiljena igra među seljacima u vrijeme nastanka Rimskog Carstva. Pravila te igre slabo su poznata, ali legenda kaže da se paganica igrala sa savijenom palicom i kožnom lopticom ispunjenom perjem. No jedina razlika vidljiva je kod ova dva sporta u veličini loptice koja je kod paganice bila promjera 10-18 centimetara, što nije ni približno veličini golf loptice⁹.

Kasnije se spominje igra koja potječe iz Nizozemske pod imenom Kolf ili Kolven¹⁰. Igrala se na pravokutnom igralištu površine 7,5 x 18 metara., omeđenom ogradom visine 30 cm i pokrivenom mekom tkaninom poput pusta za kartaške stolove. U Francuskoj se u XII stoljeću igrala igra chole. Ta se igra igrala tako da su dvije momčadi, udarajući malu drvenu lopticu štapovima s metalnim vrhom, nastojale pogoditi neku točku ili objekt (znala su to biti i crkvena vrata). U našem se narodu spominje igra zvana prasičkanje, a odvijala se tako da se

⁸The Big Question-Wheredid golf originate, <http://library.thinkquest.org/10556/english/high/history/hist01.htm>, (19.12.2013.)

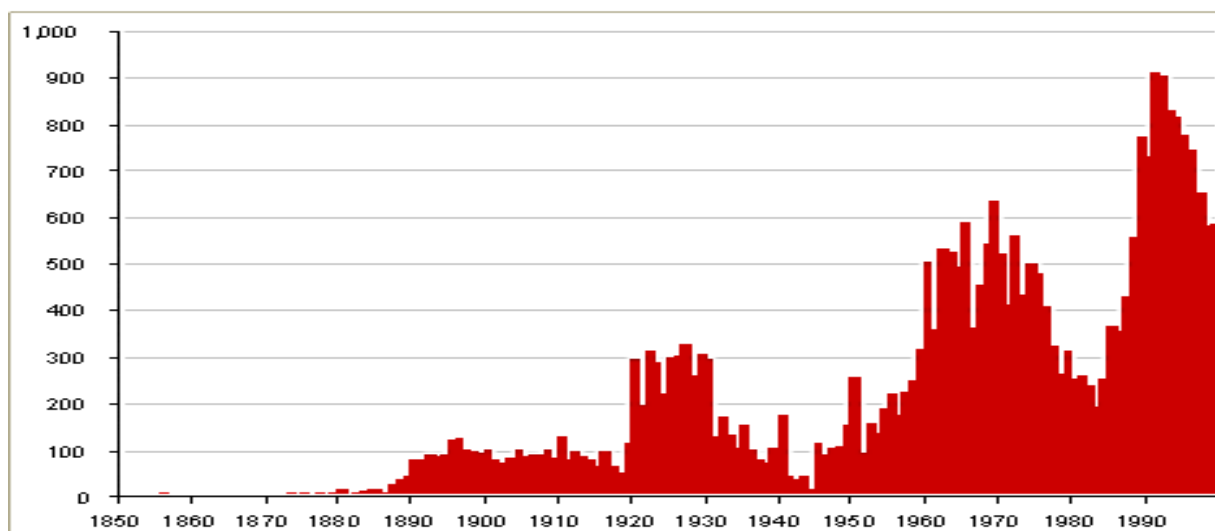
⁹Campbell, M.: Enciklopedija golfa, Znanje d.d., Zagreb, 2002., str. 14

¹⁰ Ibidem, str. 15

kamen udaran štapom nastojao ubaciti u neku rupu¹¹. S obzirom da postoji veliki broj pitanja koja je igra zapravo doprinijela razvoju današnjeg golfa, u konačnici se može zaključiti da svaka od njih ima određene elemente golfa jer se sve igre baziraju na udaranju lopte štapom. Jedina razlika je da niti jedna od njih nema ključni element golfa, a to je rupa u koju se ubacuje loptica. Taj element u igru prvi su uveli Škoti stoga ih se vrlo često smatra začetnicima golfa od 1421. godine.

Sve veća popularnost i zastupljenost ovog sporta u cijelome svijetu i njegova pristupačnost se povećava na što ukazuje i činjenica da se iz godine u godinu sve više povećavao broj golf igrališta u cijelome svijetu, a dinamika razvoja najbolje je predložena narednim grafikonom.

Grafikon 1. Dinamika otvaranja novih golf igrališta u svijetu

Izvor: TheGolbal Golf Report, dostupno na : <http://www.golf-research-group.com/reports/report/index.asp?id=8>, (21.12.2013.)

Grafikon 1 prikaz je koliko je golf u svijet rastao od 1850. pa sve do 1999. godine. Njegova dinamika rasta posebno je vidljiva 1920. godine kada su zabilježeni počeci zanimanja za ovaj sport u cijelome svijetu. Nakon toga slijedi određeni pad no takvo stanje nije se relativno dugo zadržalo i njegovo ponovno oživljavanje kreće već 1960. godina nakon čega je vidljiv

¹¹Matulović Dropulić, M. i drugi: Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, 2010., str. 10

rast i povećanje popularnosti ovog sporta otvaranjem sve većeg broja golf terena do 1999. godine.

Golfom su se tokom prošlosti mogli baviti svi od aristokracije do seljaka, on je predstavljao oblik zabave kojima su se mnogi bavili u slobodno vrijeme. Štapovi su se u početku izrađivali samostalno kod kuće, a loptice su bile uglavnom od drva, no sve veća zanimacija za ovaj sport ozbiljno je potaknula da se počne ulagati u izgradnju golf igrališta.

Povijest razvoja golfa prisutna je još od davne prošlosti te koliko je zapamćena njegova prisutnost u svim dijelovima svijeta posebno će biti obrađeno u narednim poglavljima, a glavni osvrt dan je na povijesni razvoj golfa u Europi, SAD-u i Hrvatskoj.

2.2. Razvoj golfa u Europi

Najvjerojatnije je da suvremeni golf vuče porijeklo iz Škotske. Zna se da je polovicom XIII stoljeće golf bio tamo vrlo popularan. Kralj James II bio je prisiljen 1457. godine donijeti propis kojim je zabranjivao tu igru. Mladež je bila toliko zalučena golfom da je propuštala vježbanje gađanja lukom i strijelom. Gađanje lukom i strijelom u to je vrijeme bilo za državu od posebne obrambene važnosti. Ipak i sam kralj je igrao golf pa je krajem stoljeća i Parlament morao donijeti zakon o zabrani igranja. Taj je zakon predviđao oštre kazne ne samo za igrače već i za vlasnika zemljišta na kojem se igra odvijala¹². Nakon rata između Škotske i Engleske koji je završen 1502. godine golf je ipak ponovo dopušten. Tadašnji kralj, James IV, poznat je kao prvi pripadnik kraljevske obitelji koji se ozbiljno bavio proučavanjem golfa.

Godine 1744. osnovan je prvi golf klub pod nazivom «TheGentlemenGolfersofLeith». To se smatra početkom golfa kao sporta jer je klub osnovan sa svrhom promocije godišnjeg natjecanja za nagradu u obliku srebrne golf palice. Član Kluba DuncanForbes zapisao je i prva pravila. Klub se kasnije preimenovala u TheHonourableCompanyofEdinburghGolfers.

¹²Petar, S.: Uvod u golf, Marabu, Zagreb, 1995., str. 24

Prvo spominjanje St. Andrews vezano uz golf datira iz 1552. godine. Godinu dana kasnije kler dopušta slobodan pristup javnosti na links, odnosno pjeskovitoj obali obrasloj travom¹³. St. Andrews je poznat kao lokacija koja je bila najznačajnija za igranje golfa i upravo se on smatra prvim golf igralištem u svijetu.

Naziv links i danas se rabi kao naziv za golf igralište, a 1754. javlja se i The St Andrews Society of Golfers koji je provodio godišnja natjecanja prema pravilima napisanim u Leithu. Kako je popularnost golfa sve više rasla, javljala su se različita pravila i oblici igrališta s obzirom na područja u kojima su se odvijali. Stoga je bilo nužno da se uspostave određena univerzalna pravila kako bi se smanjila zbunjenost koja je nastala u golferskom svijetu.

U Škotskoj je održan i prvi golf turnir zabilježen u povijesti, 1744. godine, te su upravo iz tog razloga bila potrebna službena pravila igre i upravo od tog prvog turnira zabilježen je i prvi pisani dokument sa 13 pravila golfa koja su se morala primjenjivati u igri i na svim natjecanjima.

The Royal & Ancient Golf Club of St. Andrews postaje vodeći klub zbog svog odličnog igrališta, publiciranja Pravila i promocije golfa kao istinskog sporta¹⁴. On je uveo i neke promjene, stvorio je nova pravila te je postao i službena golf institucija zadužena za razvoj pravila i standarda u golfu. Sva ta pravila zadržana su sve do danas te je taj događaj zapravo označio i prekretnicu u stvaranju modernog golfa. Kako je ovaj klub postao apsolutni autoritet u golferskom svijetu, donesena je odluka da standardizirani teren mora imati 18 rupa, isto koliko je imao St. Andrews u to vrijeme.

Britanski imperij bio je tijekom 19. stoljeća na svom vrhuncu te je po svojim kolonijama između ostalog širio o golf. Tako se može reći da je tijekom toga stoljeća golf postao međunarodni sport. Prvi klub osnovan izvan Britanije bio je onaj u Bangaloreu u Indiji 1820. godine¹⁵. Nakon razvoja golfa u Škotskoj on se počeo dalje širiti na područje Velike Britanije, a dinamičan razvoj golfa u Engleskoj započinje upravo početkom 19. stoljeća. Engleska je u to vrijeme znatno napredovala u golfu izgradivši tako više golf igrališta nego što ih je imala

¹³Povijest golfa, dostupno na: www.glkzagreb95.hr/.../Microsoft%20Word%20-%20opca%20povijest (20.12.2013.) str. 1

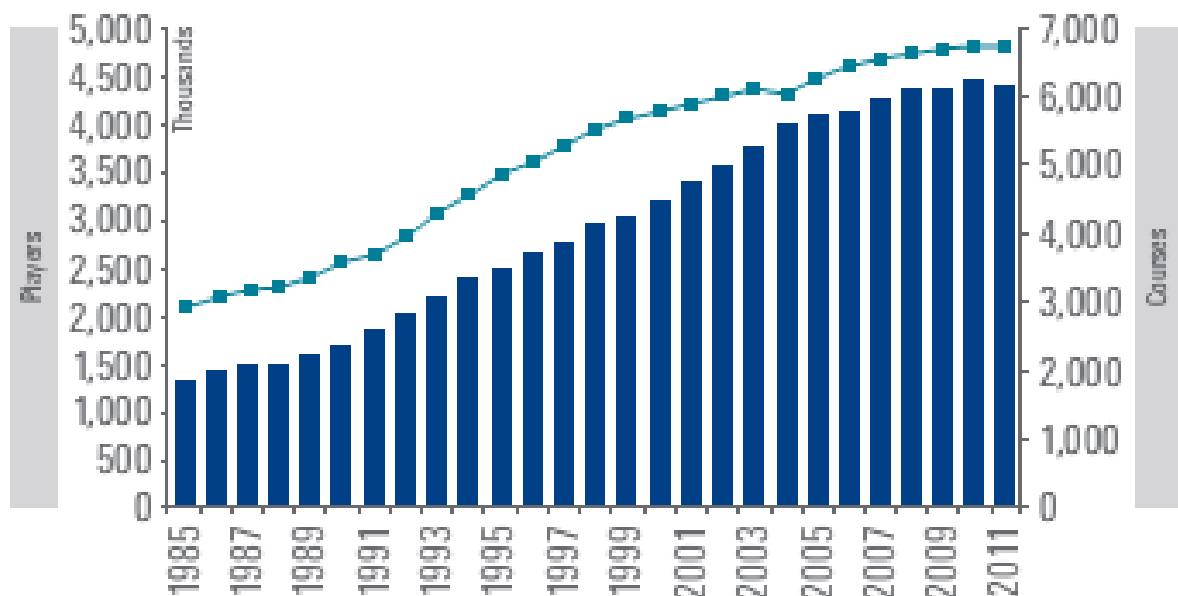
¹⁴ Ibidem, str. 1

¹⁵ Ibidem, str. 2

Škotska što ju je stavilo na poziciju vodeće zemlje Europe u golfu što po broju igrača to po broju izgrađenih golf terena.

Da je golf sport koji je ostavio traga i na Europu pokazuje naredni grafikon u kojem se prikazuje broj golfera i golf terena u razdoblju od 1985. godine pa sve do 2011.

Grafikon 2. Razvoj golfa u Europi od 1985. do 2011. godine

Izvor: Golf participation in Europe, 2011., dostupno na: golfbusinesscommunity.com (21.12.2013), str. 2

Iz grafikona 2 je vidljivo da se bilježi veliki porast interesa za golfom kao sportom u Europi na što ukazuju podaci da je već 1985. godine nešto manje od 1,5 milijuna golf igrača te više od 2 000 terena. Ta brojka se iz godine u godinu sve više povećavala, a u 2011. u Europi ima ukupno oko 4,4 milijuna registriranih igrača na 6 740 golf igrališta.

U razdoblju Drugog svjetskog rata razvoj ovog sporta nije bio značajan no njegov ponovni uspon i intenzivniji razvoj javlja se po završetku rata. Također do povećanja prepoznatljivosti i popularnosti za ovim sportom dolazi i zbog prijenosa golfa putem televizije što je utjecalo na povećanje zanimanja za golfom kao sportom, a samim time golf postaje pristupačan širem broju Europljana.

2.3. Razvoj golfa u SAD-u

Do kraja 19. stoljeća zbog iseljavanja velikog broja Europljana golf se počinje širiti i na područje SAD-a. Početak razvoja američkog golfa počinje 1888. godine kada je škotski useljenik John Reid izgradio prvo golf igralište u SAD-u i iz tog razloga ga se smatra ocem američkog golfa¹⁶. Razvoj golfa u Americi povezivao se sa škotskim useljenicima koji su pokazali veliku inicijativu da ovaj sport učine popularnim i u SAD-u.

U SAD-u se 1894. godine osniva USGA (United States Golf Association) sa svrhom uređivanja golfa u SAD-u i Meksiku. Osim Pravila USGA se brine i o handicapingu te provodi obimna istraživanja vezana uz travu. Godine 1900. u SAD-u postoji više od 1000 klubova. Chicago ima prvo igralište od 18 polja, a američka igrališta prilično se razlikuju po dizajnu od tipičnih britanskih links igrališta. Između dva svjetska rata uslijedio je „bum“ u razvoju golfa a zahvaljujući njemu danas postoje najpoznatija i najčuvanija igrališta u Americi kao što su Pebble Beach i Augusta te mnoga druga¹⁷. Početkom 60-tih godina zanimanje za golfom još se više povećalo u SAD-u i to razdoblje se često naziva modernim dobom golfa u Americi.

U tom razdoblju izgradnja golf igrališta imala je velike razmjere te su se počeli graditi veliki golf krajolici bez obzira na negativne aspekte koji su imali pitom na okoliš svojim kopanjem, krčenjem, i sađenjem na tim područjima. Kao jedan od takvih projekata poznat je i Palm Springs u kojemu je u rekordnom vremenu u to vrijeme nastalo čak 68 igrališta za golf. Kako je SAD imao namjeru za daljnjim širenjem i jačanjem ovoga sporta osim golf igrališta na tim područjima izgrađeni su i brojni drugi popratni sadržaji te golf naselja, vikendice i

¹⁶Hudson, S.: Golf tourism, Goodfellow Publishers Limited, Woodeaton, Oxford, 2009., str. 7

¹⁷Petar, S.: Uvod u golf, Marabu, Zagreb, 1995., str. 27

zimovališta. Ta igrališta danas su jedna od najpoznatijih i najposjećenijih, a izrazit je njihov utjecaj na okoliš, odnosno u najvećoj mjeri na vodu. No, SAD ni to nije spriječilo u daljnjem razvoju i implementaciji golf terena u okoliš te je njihov broj povećavan i ostvarena su brojna nova investicijska ulaganja tokom povijesti.

Golf pobuđuje interes i kod medija i u poslovnim krugovima. Sponzorstva potekla iz poslovnih krugova uvelike podižu ne samo atraktivnost već i ugled golfa. Već 1897. godine pojavljuje se u SAD-u prvi časopis posvećen isključivo golfu, ime mu je bilo "Golf" te je bio sponzoriran od strane Američke Golf Asocijacije¹⁸. SAD postaju centar profesionalnog golfa zahvaljujući rastu komercijalno sponzoriranih natjecanja. Ipak najprestižnija natjecanja ostaju vezana za Veliku Britaniju. Golf definitivno postaje globalna pojava 1900. godine kada nakratko postaje i olimpijskim sportom, no navodi se da je golf izbačen iz programa Olimpijskih igara zbog profesionalizma većine igrača koji su 1900. i 1904. godine osvojili zlatne medalje.

Upravo se razdoblje procvata golfa uzima 19. stoljeće kada je u SAD-u izgrađeno najviše golf igrališta, čak više od 1 000 i zbog toga se SAD s pravom nazivaju prvom zemljom golfa jer im pripadaju 44% svih igrača svijeta i čak više od 50% svih terena u svijetu, no ta se brojka iz godine u godinu sve više povećava¹⁹. Nakon toga Drugi svjetski rat utječe uvelike i na SAD kada pada popularnost i stagnaciju golfa. U tom razdoblju golf igrališta se nisu gradila, a neka su se i rušila. Kao i u Europi tako i u SAD- prekretnicu u golfu odigrala je televizija koja je promovirala i popularizirala sport nakon čega se počinje ponovo intenzivnije razvijati.

2.4. Razvoj golfa u Hrvatskoj

Golf u Republici Hrvatskoj igrao se do prije Drugog svjetskog rata na tri lokacije, a to su bili otok Veliki Brijun, u Zagrebu te kraj Opatije u Ičićima. Kada se spominje razvoj golfa na Velikom Brijunu veže se uz austrijskog industrijalca i stručnjaka za čelik Paula Kupelwiesera koji je na otok došao oko 1893. U to vrijeme na otoku se nalazilo tek nekoliko zgrada, kamenog krša iz kamenoloma te se nakon njegovog dolaska dvadesetak godina kasnije

¹⁸ USGA history 1894-1910, http://www.usga.org/about_usga/history/usga-history-1894-1910/ (20.12.2013.)

¹⁹Bartolucci, M., Čavlek, N., i drugi: Turizam i sport-razvojni aspekti, Školska knjiga Zagreb, 2007., str. 147

izgrađuju luksuzni hoteli i naselja sa uređenim parkovima, šumama, zoološkim vrtom i farmom nojeva koji danas predstavljaju prepoznatljivost Brijuna. Nedugo nakon toga za Brijune su postali zainteresirani broji imućni ljudi iz europske i svjetske elite.

Na otoku su se u to vrijeme nudili brojni sportski sadržaji kao što su to bili polo, kriket, tenis, razni sportovi na vodi, nedugo nakon toga dolazi i do izgradnje prvog golf igrališta koje je otvoreno 1922. godine. Bilo je to igralište sa 18 rupa i nakon toga već naredne godine počinju se održavati važni turniri u golfu na kojemu su prisustvovali pripadnici svjetske elite. Tijekom godina golf tereni na Brijunima dobili su određene preinake i poboljšanja što ih je u to vrijeme karakteriziralo jednim od najljepših i najvećih terena u Europi.

Na terene su osim vrhunskih golfera dolazili i razni ugledni ljudi i pripadnici europske aristokracije, najutjecajnije industrijalci i umjetnici toga doba. Osim Europljana dolazili su ljudi i iz ostalih dijelova svijeta kao što je Australija te Sjeverna i Južna Amerika²⁰. Prema zapisima iz povijesti golfa na području Brijuna posljednje održano natjecanje bilo je 1939. godine nakon čega su golf tereni devastirani sve do 1992. godine kada je golf na Brijunima ponovo zaživio i obnovljeno je 9 polja na kojima se ovaj sport ponovo počeo održavati.

Što se tiče razvoja golfa u Hrvatskoj na ostale dvije spomenute lokacije u Zagrebu je prema zapisima Golf kluba Zagreb razvoj i igranje ovog sporta počeo oko 1929. godine kada je golf igralište u Maksimiru imalo 9 rupa²¹. Golf se aktivno igrao sve do Drugog svjetskog rata. Nakon toga dolazi do polaganog gašenja i zanimanja za ovaj sport u Zagrebu iz razloga što je golf iziskivao velike troškove za održavanje, a u Hrvatskoj u to vrijeme je golf bio veliki financijski izdatak. Ponovni razvoj golfa u Zagrebu i povećanje interesa za njegovom obnovom javlja se početkom 1990-tih kada je uz savski nasip pored jezera Bundek izgrađeno vježbalište i tri staze. Osim spomenutog igrališta izgrađeno je još jedno kod tadašnjeg Fakulteta za fizičku kulturu odnosno Kineziološkog fakulteta.

Da je golf bio razvijen i na području Ičića govore podaci o otvorenom igralištu odnosno golf terenu još 1930. godine. Bilo je to golf igralište sa 9 rupa koje se nalazilo u podnožju Učke i

²⁰Ritoša, D.: Golf na Brijunima, Vlastito izdanje, Pula, 2003., str. 22

²¹Campbell, M.: Enciklopedija golfa, Znanje, Zagreb, 2002., str. 379

na kojemu su se održavala razna međunarodna natjecanja i turniri sve do 1943. godine. I na području Ičića također su na natjecanjima prisustvovali brojni uglednici iz Opatije, Rijeke, Trsta i drugih zemalja no, nakon toga dolazi do zatvaranja golf terena te su zbog vojnih snaga Njemačke na tom području izgrađeni betonski bunker i razvoj golfa na tom području doživljava svoj kraj. Danas je to područje pretvoreno u rasadnik i kamp te nema više naznaka za razvojem golfa na ovom terenu.

Nakon drugog svjetskog rata pa sve do 1990- te godine golf u Hrvatskoj nema nikakvih naznaka i taj je sport u Hrvatskoj gotovo zamro. No, nakon 1992. godine iz velike zainteresiranost i ljubitelja ovoga sporta počinje se sa njegovim oživljavanjem te je osnovan Hrvatski golf savez. Hrvatski golf savez je 24. listopada 1992. postao član Europskog golfskog udruženja (EGA –European Golf Association). Od 1997. HGS je udružen i u Svjetskom amaterskom golfskom savjetu (WAGC – World Amateur Golf Council)²². Par godina kasnije registrirana je i Profesionalna golf udruga. Prvo pravo golf igralište od 18 polja otvoreno je 14. srpnja 1998. godine u blizini mjesta Krašić na pola puta između Zagreba i Karlovca. U Hrvatskoj danas postoji 7 golf igrališta, a procjenjuje se da u Hrvatskoj ima 1000 igrača među kojima je i veliki broj aktivnih juniora²³. No, kako je zanimacija za ovim sportom sve veća bez obzira na njegove negativne ekološke aspekte očekuje se porast golf igrališta u budućnosti na području Republike Hrvatske.

²²Babović, M.: Golf u Hrvatskoj, dostupno na: <http://www.hzsn.hr/index.php/omilka-babovi/810-golf-u-hrvatskoj> (20.12.2013.)

²³Campbell, M.: Enciklopedija golfa, Znanje, Zagreb, 2002., str. 379

3. SPECIFIČNOSTI GOLFA I IMPLEMENTACIJA GOLF TERENA U OKOLIŠ

Golf se karakterizira kao igra čiji je cilj pomoću štapova, odnosno golf palice ubaciti lopticu na predviđeno mjesto odnosno rupu, a da se pritom to ostvari sa što manje udaraca. Pritom se računa i svaki pokušaji udarca, bez obzira jesu li oni dobri ili ne i na taj im se način prilažu kazneni udarci. U svemu tome posebno je važno poštovati pravila igre. Golf je sport koji se odvija na otvorenom prostoru stoga je za njegovo igranje isto tako neophodno golf igralište. Golf igralište podrazumijeva prostran, valovit teren ispresijecan potocima, jezerima i šumarcima. Uobičajena površina golf igrališta iznosi 20 do 60 hektara, a podijeljena je na 9, 18 ili više dijelova, rupa. Dužina staza pojedinih rupa iznosi 100 do 600 metara²⁴.

Prema vlastitom istraživanju kojeg sam provela na terenu, golf je sport koji se poima kao elitni sport i koji je dostupan samo pojedincima. Riječ je o sportu koji iziskuje veća novčana sredstva stoga još uvijek postoje mišljenja kako je to sport rezerviran samo za elitne pripadnike društva i osobe s višim dohotkom.

Osnovna karakteristika golfa kao igre je preciznost, mirnoća, strpljenje i strateško razmišljanje koje u konačnici razlikuje sportaše po njihovom uspjehu. Igrači se razlikuju kao profesionalni odnosno amaterski. S obzirom na to svi igrači moraju imati dozvolu igranja, a ona služi kao potvrda da igrač posjeduje sve tehnike golfa i poznaje njegova pravila te da je sposoban igrati golf na terenu bez da pritom ometa druge igrače. Dozvola je priznata u cijelome svijetu, a važna je kako bi se održavao red tokom igranja i kako bi se manje uništavao golf teren. Dok se ne usavrše svi i ne dobiju dozvolu igranja vježbanje se odvije uz pomoć golf učitelja na vježbalištima.

Što se tiče samog golferskog igrališta broj rupa može biti različit no, standardni broj rupa je 18 čija se dužina kreće od 100 do 550 m, pa je s obzirom na to predviđen i različiti broj udaraca potrebnih za savladavanje rupe, odnosno ubacivanje loptice u rupu tzv. PAR. Smatra se da je golf igralište s PAR-om 72 idealna kombinacija za atraktivno igranje kako

²⁴Bartolucci, M., Čavlek, N.: Turizam i sport-razvojni aspekti, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 147

profesionalaca, tako i amatera, a sastoji se od četiri rupe s PAR-om 3 (dužina rupe je od 100-200 m), deset rupa PAR 4 (dužina 250-420 m), te četiri rupe PAR 5 (dužina od 450-550 m)²⁵.

Osim spomenutih specifičnosti koje mora posjedovati golf igralište potrebna je i odgovarajuća oprema kod svakog golfera. Ona se sastoji od²⁶:

- **palica-** u golf kompletu je potrebno imati najviše 14 palica, od kojih se razlikuju tri osnovna tipa palica, a to su wood palice, iron palice i putter
- **golf torba-** potrebna je prvenstveno radi palica, no može služiti i za ostalu opremu, hranu ili piće
- **cipele-** koriste se posebne cipele s čavlicima radi čuvanja i održavanja terena te manjeg klizanja tijekom igre,
- **rukavica-** igrači golfa nose ju na suprotnoj ruci od ruke s kojom igraju kako bi se spriječilo klizanje tokom zamaha i udarca loptice
- **loptice-** potrebno je da u svojoj opremi golfer ima dovoljno loptica zbog mogućnosti gubitka tokom runde
- **tee-jevi-** drveni ili plastični čavlici koji se postavljaju kod početnog udarca i vrlo često se kod dobrog udarca mogu i slomiti,
- **ostala oprema-** odijelo za kišu, kišobran, vilice za popravak trave i slično.

Cijene kompleta palica mogu se kretati u velikom rasponu od 100 pa sve do 10 000 eura što je naravno odraz sposobnosti igrača za kupovinom opreme i njegovim raspoloživim dohotkom. Stoga su početna ulaganja u samu opremu izrazito visoka te osim palica za ostali pribor i opremu često je potrebno još dodatnih 300 do 500 eura. Danas je zbog konkurencije golf oprema postala nešto pristupačnija, a i zbog duže trajnosti opreme troškovi se u konačnici isplate. Također se može kupovati i rabljena oprema što se preporuča početnicima, a samim time oprema je pristupačnija i široj skupini ljudi različitih platežnih sposobnosti.

²⁵ Curić, B.: Analiza okvirnih mogućnosti razvoja golfa na području istarske županije, Istra golf dizajn, Pula, 2009., str. 10

²⁶Turk, I.: Makroekonomska opravdanost investiranja u razvoj golf sporta u Istri, Ekonomski fakultet Rijeka, 2005., str. 35

3.1. Golf igralište kao investicija

S obzirom na tendencije i perspektive koje ima golf kao jedan od pokretača razvoja istarskog turizma, sve se više očekuje njegova implementacija u turističku ponudu Istre, ali i na ostalim područjima Hrvatske koja imaju sve predispozicije za njegov razvoj i izgradnju golf igrališta. No je li moguće uopće u konačnici realizirati takve velike projekte vrlo je teško utvrditi iz razloga jer se kod njihove provedbe u posljednjih nekoliko godina vode velike borbe i sektor golfa nalazi se pod velikim utjecajem zakonodavstva od strane okoliša, zdravlja i sigurnosti. Stoga se isplativost golf igrališta kao investicija vrlo često dovodi u pitanje zbog duge procedure i stalne borbe da se njihov broj smanji na što manju razinu i na taj način umanje negativni aspekti koje imaju na okoliš. Na internetskoj stranici ministarstva turizma iz 2012. Godine tadašnji ministar turizma Rajko Ostojić kazao je kako Hrvatska ima potencijala u izgradnji golf terena te najavio gradnju njih 20-tak. Zanimljivo je to što ministar u tekstu spominje izmjenu zakona o gradnji koji bi golf igralište tretirao kao park a ne kao građevinu.

„Ako je poznato da jedan teren od 18 rupa stoji između četiri i pet milijuna eura, a održavanje oko pola milijuna eura na godinu, lako se može izračunati što se isplati graditi. Imamo slučajeve kad su se planirale 'realestate' investicije u koje se golf ubacivao tek toliko da se poveća vrijednost nekretnina, zbog čega je golf u nas i dobio negativan kontekst. To se mora promijeniti jer golf može pridonijeti povećanju prihoda od turizma i produljenju sezone (...) Prema podacima iz prostornih planova koje je prikupio Savjet prostornog uređenja RH, u Hrvatskoj je planirana gradnja 89 golfskih igrališta, i to 55 igrališta u jadranskim županijama i 34 u kontinentalnim županijama. Najveći broj terena planiran je u Istarskoj (23), Zadarskoj (15) i Zagrebačkoj županiji (10), po jedno igralište planiraju Šibensko-kninska, Virovitičko-podravska i Sisačko-moslavačka županija te Grad Zagreb. Za najveći broj planiranih golfskih igrališta ne postoje podaci o površini i broju polja, pa se pretpostavlja da su to igrališta od 18 ili 27 polja. Jedan je teren planiran na devastiranom području sanacija šljunčare, na Jelenju u Primorsko-goranskoj županiji, a na predviđenom terenu terenu Jalkovec u Varaždinskoj županiji posebno se navodi da se ne planira gradnja smještajnih kapaciteta. U Istri se gradnja smještajnih kapaciteta planira na 13 od 23 golfska igrališta. (Marija Crnjak, Poslovni dnevnik, 5. 7. 2012.)“

Golf igralište pritom predstavlja složen što krajobrazni to i graditeljski zahvat iz razloga jer je njime zahvaćena velika površina, odnosno teren, sa svom pratećom gradnjom i komunalnom infrastrukturom. Tu se naravno radi o velikim terenima sa 60 do 100 ha ili više stoga je golf igralište investicija koju je vrlo važno promotriti iz svih aspekata koji može ostaviti na okoliš, društvo, domicilno stanovništvo i cjelokupnu regiju.

Matulović Dropulić u svom znanstvenom radu ističe kako je kod implementacije golf terena u okoliš potrebno veliku pažnju posvetiti poštivanju postavljenih okvira o izgradnji i propisima o zaštiti okoliša kako bi izgradnja golf terena bila povoljna investicija za regiju i okoliš te stanovništvo koje je u doticaju sa samom investicijom. Planiranje golfskog igrališta u prostornim planovima županija, gradova i općina zahtijeva od planera potrebna znanja glede kriterija odabira područja, bez kojih nije moguće kvalitetno i stručno utemeljeno planirati. Pritom je važno da se investiranje u golf terene provodi prema svim utvrđenim normama i pravilima kako bi se potencijalne štete (pražnjenje prirodnih izvorišta voda, devastiranja prirodnih staništa, zagađivanje pesticidima i time remećenje biljnog i životinjskog svijeta) umanjile iako njihovo smanjenje u potpunosti nije moguće, a pritom se misli se da se igrališta moraju locirati na²⁷:

- na manje kvalitetnim ili devastiranim područjima,
- udaljene od obalnog pojasa mora, rijeka, jezera,
- kao zaštitna područja uz jake prometnice i industriju (rafinerija, autoceste, zračne luke),
- unutar drugih športskih sadržaja i športskih centara,
- u blizini turističkih središta (gradovi, postojeći hoteli i turistička naselja),
- na zemljištu koje nije poljodjelsko i/ili vrijedno šumsko zemljište,
- na zemljištu bez važnih arheoloških, kulturnih i prirodnih vrijednosti,
- udaljene od vodocrpilišta.

Sama izgradnja golf igrališta predstavlja veliku i skupu investiciju koja zahtijeva velika ulaganja, a investirati je potrebno prvenstveno u:

²⁷ Dropulić Matulović, M. i drugi: Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, MTG-topograf d.o.o, Velika Gorica, 2010., str. 16

- lokaciju igrališta,
- teren za golf igralište,
- potrebnu dokumentaciju,
- dizajniranje golf terena i izradu projekta,
- izgradnju infrastrukture,
- opremu za održavanje golf igrališta.

Početna ulaganja u golf iznimno su visoka, u prosjeku se za jedno golf igralište s 18 polja uloži se oko 6,000.000 €, a cifre mogu narasti još više, čak do 375,000.000 €. Zbog velikih ulaganja procjenjuje se da je nivo rentabilnosti minimalno 15.000 partija golfa godišnje, pa se s pravom u većini slučajeva postavlja cilj da se zaradom igrališta pokriju troškove izgradnje, a profit da se ostvari iznajmljivanjem smještajnih kapaciteta²⁸. Tu su i brojne druge investicije vezane za golf igrališta, a u konačnici se od svih njih očekuje određeni profit. Vrlo često se zanemaruju drugi aspekti koji bi se pri investiranju u izgradnju golf igrališta morali valorizirati, a to je ekološki i održivo investiranje u okoliš.

3.2. Specifičnosti golfa kao selektivnog oblika turizma Istre

Golf i njegova povezanost s turizmom postao je jedan od globalnih fenomena u cijelome svijetu, a takav trend prati i turistički razvoj Istre. Gotovo je da nema zemlje koja u svojoj ponudi ima golf, a da ga nije na neki način implementirala kao dio turističke ponude zemlje, odnosno regije. Takva je i situacija u Hrvatskoj, odnosno Istri u kojoj se aspekt golfa kao selektivnog oblika turizma sve više razvija i dio je turističke ponude. Ulaganjem u izgradnju golf terena na području Istarske županije od strane vlasti opravdava se kroz dugoročno konkurentsku prednost na turističkom tržištu no vrlo se često izbjegava doticanje negativnih aspekata na sam okoliš.

²⁸Lakoš Radić, T. i drugi: Analiza utjecaja izgradnje golf igrališta na povećanje stupnja iskoristivosti turističkih kapaciteta šibensko-kninske županije te povećanje kvalitete turističke destinacije, Hrvatsko društvo za kvalitetu, Zagreb, 2011., str. 4

Razvoj golfa kao selektivnog oblika turizma Istarske županije potrebno je temeljiti na načelima održivosti kako bi se pritom ostvarile koristi za dugoročni rast i razvoj destinacije. Aktualnost same teme nametnula je brojna pitanja kod proučavanja golfa i njegove implementacije na području Istre. Pritom se javljaju brojna ograničenja ali i koristi koji se odnose na samu regiju te lokalnu i širu zajednicu. Ulaganjem napora u savladavanje političkih prepreka i administrativnih ograničenja valorizacijom resursa i njihovim iskorištavanjem s obzirom na načela održivog razvoja Istra ima veliku šansu za razvoj golfa kao selektivnog oblika turizma. SWOT analizom u narednoj tablici prikazane su snage i slabosti te prilike i prijetnje koje golf ima na samu destinaciju Istre kao dio turističke ponude.

Tablica 1. SWOT analiza implementacije golfa u turističku ponudu Istarske županije

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • ekološki zdrava priroda i more • prostor nije previše zagađen • ljudski potencijali • kvalitetna hrana • povijesna i kulturna baština • blizina emitivnih tržišta • male udaljenosti između obalnog i kontinentalnog dijela • sačuvan autohtoni način života • kvaliteta infrastrukture • geografski položaj • povoljna klima • dugogodišnja turistička tradicija • povoljna sigurnosna situacija 	<ul style="list-style-type: none"> • nedostatak kadrova za rad na golf terenu • loš imidž golfa u javnosti • mali broj istarskih golfera • kvaliteta smještajnih kapaciteta • nereguliranost zemljišnog vlasništva • visoka zaduženost turističkih poduzeća • nekvalitetna zabava • hobistički i rekreacijski sadržaji • shopping ponuda • sezonalnost turizma • administrativne prepreke
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • produženje turističke sezone • poboljšanje kvalitete turističkog proizvoda • poboljšanje imidža turističke destinacije • povećanje inozemnih ulaganja • raspoloživost kvalitetnog prostora za izgradnju golfa • privlačenje velikog broja golfera i pred i post sezoni • proboj na nova turistička tržišta • nemogućnost zimskog igranja golfa u emitivnim zemljama 	<ul style="list-style-type: none"> • zagađenje okoliša • pretjerana izgradnja kapaciteta • stihijski razvoj • špekulativna kupovina zemlje • uplitanje politike • sporost pravnog sustava • reguliranje vlasničkih odnosa • gubljenje kontrole nad resursima • gubljenje lokalnog identiteta • mogućnost pojave korupcije • politička situacija u svijetu • recesija u emitivnim zemljama • gubitak trenutnih stalnih gostiju • gubitak turističkog imidža

	<ul style="list-style-type: none"> • zaostajanje u turističkom razvoju • kriza na svjetskom financijskom tržištu
--	--

Izvor: Ćurić, B.: Analiza okvirnih mogućnosti razvoja golfa na području Istarske županije, Istra golf dizajn d.o.o., Pula, 2009., str. 34

Na temelju SWOT analize može se zaključiti kako Istarska županija ima sve predispozicije za razvoj i implementaciju golfa kojim će se ostvariti konkurentna prednost regije, no isto tako vidljiv je veliki broj prijetnja koje on ostavlja na destinaciju Istre, a upravo je kao prvi navedeni čimbenik i glavna prijetnja mogućnost zagađivanja okoliša što je neizostavna činjenica kod izgradnje terena i borbe protiv implementacije u sami okoliš.

Pritom se u Master planu razvoja golfa u Istri ističu prva i osnovna točka misije koje je nužne za samu implementaciju terena u okoliš, a to je misija s obzirom na ekologiju koja ističe nužnost²⁹:

- strukturna primjena najviših ekoloških standarda i
- konzultiranje vrhunskih stručnjaka na polju ekologije prilikom izgradnje golf igrališta.

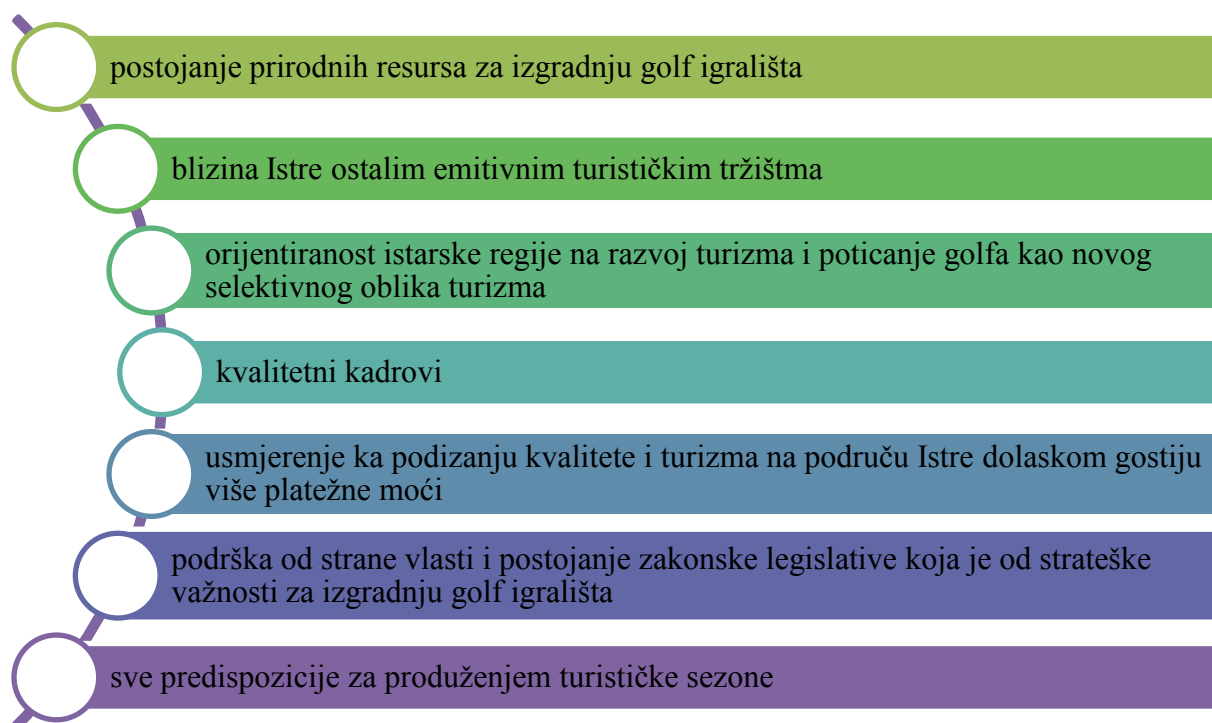
Samim time uvelike se ističe ova osnovna činjenica koji golf ima na okoliš i iz kojeg se u konačnici razlikuju pozitivni i negativni aspekti implementacije golf terena u okoliš na području Istre.

²⁹Ćurić, B.: Analiza okvirnih mogućnosti razvoja golfa na području Istarske županije, Istra golf dizajn d.o.o., Pula, 2009., str. 35

3.3. Pozitivni i negativni aspekti implementacije terena u okoliš na području Istre

Istra kao regija ima već sve spomenute predispozicije za izgradnju golf terena na svom području i daljnju implementaciju svih popratnih sadržaja koji su nužni za njegov kvalitetan razvoj. Postojanjem tih sadržaja omogućuje Istri kao turističkoj destinaciji da ostvari veću mogućnost i popunjenost kapaciteta te da sukladno s tim produži svoju turističku sezonu. Pretpostavka za razvoj golfa u Istri je veliki broj zainteresiranih golfera u blizini, povoljna klima koja će omogućiti igranje golfa tokom cijele sezone. Upravo su to aspekti koje Istra kao hrvatska turistička regija posjeduje. Istra ima mediteransku klimu sa prosječno 2 388 sunčanih sati na godinu što je jedan od važnih čimbenika za njezino tretiranje kao velikog potencijala za razvoj golf turizma i izgradnje sve većeg broja igrališta. Pozitivni aspekti koji se očekuju od implementacije i izgradnje golf terena na tom području su mnogobrojni, a osim klime tu se još

mogu izdvojiti i drugi aspekti kao što su:

S obzirom na iskazano uočljivo je da se velika podrška pruža od strane vlasti te je golf prepoznat kao strateška važnost za daljnje poticanje razvoja Istre. Učinjeni su brojni pomaci u poticanju implementacije i izgradnje golf terena te se Istra vodi činjenicom da je golf danas u

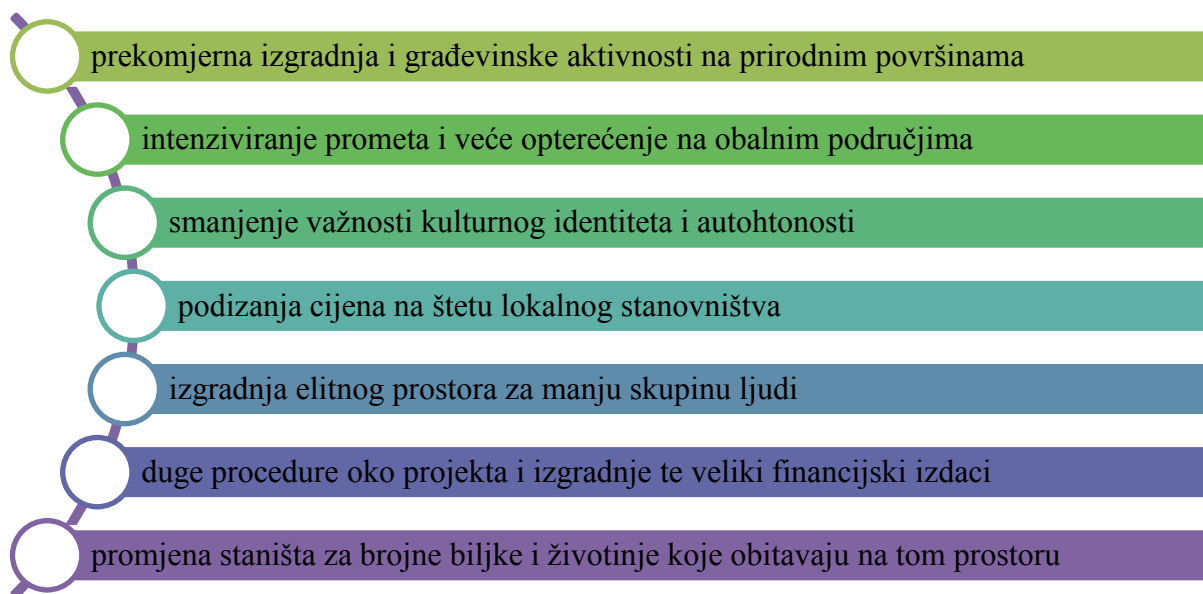
svijetu jedan od najvećih i najjačih svjetskih industrija usmjeren na rast i razvoj stoga je za njih vrlo bitno ostvariti svoje ciljeve kako bi postali prepoznatljiva golf regija i osigurali konkurentnost na turističkom tržištu.

Uvođenjem golfa i izgradnjom golf terena u svoju ponudu i daljnjim inoviranjem ostvaruju se i drugi brojni pozitivni efekti kao koji se mogu u konačnici odraziti što na Istru tako i na cijelu Hrvatsku. Tako se mogu ostvariti i povećati prihodi u lokalnoj upravi, poboljšati kvaliteta i prepoznatljivost ponude destinacije, povećati strana ulaganja i investicije, otvaraju se veće mogućnosti za zapošljavanje te u konačnici se mogu ostvariti pozitivni učinci povećanjem regionalnog i samim time nacionalnog BDP-a.

Pored toga može se izdvojiti da nedostatak golf terena može imati i negativnih posljedica kao što su pogoršanje imidža destinacije i gubitak kvalitetnih gostiju koji odlaze u destinacije s golf sadržajima. Master planom razvoja Istarske županije, zacrtane su smjernice daljnjeg razvoja istarskog turizma s naglaskom na kvalitetu ponude turističke destinacije. Zato bi integracija i razvoj golf projekata u Istri mnogo pridonio kvaliteti i konkurentnosti destinacije na svjetskom turističkom tržištu³⁰.

S druge strane golf igrališta mogu imati i određeni negativni predznak što sukladno s tim predstavlja veliki problem za Istru ali i širu okolinu. Sve negativnosti se uglavnom u slučaju izgradnje golf terena u Istri pokušavaju umanjiti kako bi se cijela predodžba u javnosti predstavila na što bolji način i samim time više istaknuli pozitivni aspekti izgradnje golf terena. No posljedice po samu destinaciju izgradnjom terena i njihov odraz na okoliš rezultirale bi:

³⁰Juraković, Jeremiš, Tomčić: Golf turizam u Istri: SWOT analiza, *Agricultural Economics and Rural Sociology*, 2009., str. 189

Negativnosti koje se često pripisuju golfu kao što su elitizam, degradacija krajolika zbog velikih zemljanih radova, velika potrošnja i onečišćenja voda, zauzimanje vrijednih poljodjelskih i šumskih površina, a time i nepovoljni utjecaj na staništa biljnih i životinjskih vrsta, umanjene prostorne povezanosti i otežana dostupnost pristupa poljodjelskim površinama i obalama³¹ teški su problemi s kojima se suočavaju posebice stanovnici Istre na koje se najviše odražavaju svi negativni aspekti.

Iz svih ovih negativnih aspekata koji se mogu odraziti implementacijom golf igrališta na području istarske županije razvile su se brojne skupine za borbu upravo protiv ovih loših strana golfa i izgradnje golf igrališta o čemu će se više govoriti u poglavlju o sučeljavanju za i protiv implementacije golf terena u okoliš na području Istarske županije.

³¹Dropulić Matulović, M. i drugi: Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, MTG-topograf d.o.o, Velika Gorica, 2010., str. 13

4. ZNAČAJ TURIZMA

Turizam je danas sveprisutna i sveobuhvatna društveno-ekonomska pojava, koja je posredno ili neposredno uključena u sve suvremene tokove života. Iz ekonomske perspektive, turizam je djelatnost koja čini jednu od najprofitabilnijih gospodarskih grana velikog broja zemalja. Također, uz mnogobrojne ekonomske bonuse turizma, potrebno je naglasiti i njegove doprinose drugim područjima suvremenog života, posebice kulturi. Pozitivne posljedice turizma očitavaju se u poboljšanju kvalitete i kulture življenja, budući da potiče na otkrivanje nečeg novog, atraktivnog i uzbudljivog, te navodi na pozitivan stav prema životnoj, društvenoj i prirodnoj okolini.³²

Turizam predstavlja jedan od temeljnih faktora oblikovanja našeg pogleda na svijet, koji se ne formira isključivo ovisno o lokacijama koje smo osobno posjetili, već i ovisno o imidžu lokacija koji se stvara zahvaljujući marketingu, turističkim programima, brošurama i slično. Pojam "geografska imaginacija" je formiran upravo kako bi se pokušao objasniti način na koji shvaćamo geografski svijet, te način na koji ga prezentiramo sebi i drugima. Različita poimanja geografskog svijeta u određenoj su mjeri pod utjecajem društvenih i političkih faktora kroz koje promatramo svijet.³³

Analiza turizma postala je aktualna u svijetu rasprava o globalizaciji i njezinim posljedicama. Globalizacija predstavlja koncept koji proučava procese na globalnoj razini. Kao takav, globalizacija je posebno zanimljiva geografima zato što objašnjava veze između društvenih, kulturnih i ekoloških faktora. Nove forme turizma, o kojima će kasnije biti riječ, u vezi su s promjenama u kulturnoj i političkoj sferi.³⁴

³² Veljković, B., Colarić Jakše, L.M.: Gostoljublje kao vrednosna orijentacija u turizmu, Naučno stručni časopis Svarog, br. 7, Oktobar 2013, str. 264.

³³ Mowforth, M., Munt, I.: Tourism and sustainability: Development, globalisation and new tourism in the Third World, Routledge, 2008, str. 6-7.

³⁴ Mowforth, M., Munt, I.: Tourism and sustainability: Development, globalisation and new tourism in the Third World, Routledge, 2008, str. 12.

Europa je uvijek bila jedna od najpopularnijih i najrazvijenijih turističkih destinacija u svijetu. Danas, pod utjecajem kapitalizma i promjena na tržištu, turizam odustaje od tradicionalnih pojmova i ponuda, te se okreće tzv. new-age turizmu. Promjene u tradicionalnom poimanju turizma i turista dogodile su se također zahvaljujući pojavi tipa turista koji određenu lokaciju posjećuje iz vrlo specifičnih pobuda, a koji pri svom posjetu očekuje adekvatnu uslugu. U skladu s tim, turizam se više ne fokusira na broj posjeta, već na rast kvalitete usluge. Novi, kvalitativni, pristup je, dakle, fokusiran na kvalitetu usluge, specijalizirani pristup svakom posebnom tipu turista.³⁵

Posljednjih godina masovni su oblik turizma uvelike zamijenili selektivni tipovi turizma, koji se temelje na specifičnoj selekciji određenih programa i ponuda koji odgovaraju ponašanju i načinu života potencijalnih turista. Jedno od najvažnijih obilježja selektivnog turizma jest stavljanje turista u centar oblikovanja turističke ponude. Na ovaj se način turistička ponuda modificira prema potrebama manjih grupa turista, što na koncu stimulira regionalni razvoj. Selektivni turizam možemo definirati i kao organizaciju različitih tipova turizma u skladu s prirodnim i društvenim vrijednostima lokalnih zajednica³⁶.

Postoji veliki broj tipova selektivnog turizma. Jedan od načina klasifikacije može biti prema sadržaju turističkog boravka (na primjer, sportske aktivnosti), ili primjerice prema destinaciji (ruralna ili urbana sredina). Jedan od najpopularnijih tipova selektivnog turizma jest kulturni turizam, a podaci pokazuju kako je više od 50% turističke aktivnosti u Europi na neki način motivirano kulturalnim faktorima.³⁷

Turizam možemo promatrati kao jednu od komponenti kapitalizma u smislu da je turizam jedna od kapitalističkih snaga danas budući da čini jednu od najprofitabilnijih grana gospodarstva velikog broja zemalja. Uz kapitalizam je posebice vezan razvoj alternativnih i selektivnih oblika turizma koji nude pregršt fleksibilnih, individualnih putovanja koji su u

³⁵ Alkier Radnić, R., Gračan, D., Milojica, V.: Tourism Featured within the European Union with Special Attention paid to Croatia,

³⁶ Ćorluka, G., Matošević Radić, M., Geić, S.: Selective Forms of Tourism – the Way of Extending the Summer Season, *Economy Transdisciplinarity Cognition*, Volume 16, Issue 2, 2013, str. 91.

³⁷ Ćorluka, G., Matošević Radić, M., Geić, S.: Selective Forms of Tourism – the Way of Extending the Summer Season, *Economy Transdisciplinarity Cognition*, Volume 16, Issue 2, 2013, str. 91-92.

skladu s individualističkom prirodom kapitalizma. Na neki način, turizam pomaže održivost sustava, budući da potiče priliv i cirkulaciju kapitala iz drugih sektora.³⁸

Kao specifični ekonomski sektor, turizam reflektira kapitalistički nagon za povećanjem profita, te su sve djelatnosti i organizacije uključene u turizam primarno zainteresirane za generiranje profita. Jednako, razvoj novih oblika turizma, kao i otkrivanje novih destinacija i proizvoda su koraci koji se prvenstveno poduzimaju kako bi se privuklo nove korisnike i zadržalo konkurentnost na tržištu, a ne kako bi se osiguralo zadovoljstvo korisnika. Dodatno, kao i u kapitalizmu, i u turizmu je rad koncipiran na način da se vlasništvo nalazi u rukama manjine, dok usluge pruža veliki broj radnika.³⁹

4.1. Turizam u Istri

Istarska županija je od velikog značaja za turizam Republike Hrvatske prvenstveno zahvaljujući svom geografskom položaju. Također, kategorije poput prirodne osnove, razvijenosti gospodarstva, te kulturne baštine, pokazuju kako je Istra iznimno perspektivan prostor za razvoj turizma. Županija se zalaže za otvorenost za gospodarsku, kulturnu, obrazovnu, znanstvenu i drugu suradnju s ostalim županijama u Hrvatskoj, kao i sa susjednim europskim regijama.⁴⁰

Istarska regija predstavlja vodeću hrvatsku turističku regiju s dugom tradicijom. Međutim, u Istri, kao i u ostatku Hrvatske, turistička je aktivnost gotovo isključivo vezana uz ljetne mjesec. Ono što je potrebno jest definirati turističke proizvode koji bi privlačili korisnike izvan sezone, a to je moguće postići razvojem selektivnih tipova turizma.⁴¹ Ovdje možemo govoriti o izgradnji golf terena u kontekstu prostora. Naime golf ima mogućnost da se može

³⁸ Flether, R.: Sustaining Tourism, Sustaining Capitalism? The Tourism Industry's Role in Global Capitalist Expansion, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 13:3, 2011, str. 447-450.

³⁹ Sharpley, R.: *Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability*, Earthscan, 2009, str. 149-154.

⁴⁰ Uravić, L., Toncetti Hrvatinić, M.: Značaj stranih investicija za turizam Istre, str. 5-6, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/38199>.

⁴¹ Ćorluka, G., Matošević Radić, M., Geić, S.: Selective Forms of Tourism – the Way of Extending the Summer Season, *Economy Transdisciplinarity Cognition*, Volume 16, Issue 2, 2013, str.92.

uklopiti u turističku ponudu utoliko što kao sportska rekreacija ne mora ograničiti samo na ljetne mjesece. Dakle u slučaju golfa kao aplikatora koji isključivo ovisi o mjestu, ključan je krajolik više no vrijeme. Jednom kad studija odobri implementaciju golf terena na određeni prostor tad je konzumacija terena odnosno igrališta moguća tijekom cijele godine što uvelike doprinosi turističkom sektoru samim time i hotelskim lancima uz igrališta jer u suprotnosti sa hotelskom ponudom uz more, kada hoteli u zimskim mjesecima vape prazni, hoteli uz golf uvijek imaju barem djelomično popunjen kapacitet. Svoje sam istraživanje provela u vrlo rano proljeće i svjedočila mnogobrojnim gostima.

Unatoč mnogobrojnim prednostima za razvoj selektivnih oblika turizma, Istra je, kao uostalom i ostatak Hrvatske, portretirana kao turistički proizvod usmjeren prema masovnoj klijenteli slabije platežne moći. Status odredišta masovnog turizma može utjecati na konkurentnost Istre na međunarodnom tržištu. Jedan od načina za poboljšanje statusa jest razvoj tipova turizma koji će u Istru privući specifičnu klijentelu. Da bi to bilo moguće, potrebno je privući investitore koji bi omogućili poboljšanje infrastrukture, opreme i usluge. Najbrži način za podizanje konkurentnosti jesu direktna strana ulaganja, koji osim financijskih benefita, za sobom povlače i dolazak patenata, znanja i novih tehnologija.⁴²

Jedan od načina obogaćivanja turističke ponude Istre, kao i odmicanje od koncepta masovnog turizma prema selektivnom turizmu, jest i izgradnja i ulaganje u razvoj golfa i pratećih sadržaja. U okviru rasprave o selektivnim tipovima turizma, golf možemo smjestiti u sportsko-rekreacijski turizam, koji predstavlja jedan od brzorastućih tipova turizma. Sportski turizam moguće je definirati kao aktivnost sportaša, rekreativnih sportaša, gledatelja i putnika, a koje se događaju van mjesta boravka, zbog sudjelovanja u sportskim aktivnostima ili pak praćenju istih.⁴³

Međutim, razvoj golf ponude i takvog tipa turizma možemo vezati i uz druge selektivne oblike turizma osim sportsko-rekreacijskog. Naime, autori navode kako golf kao oblik zabave i boravka u prirodi, može biti promatran i prezentiran kao dio agroturističke ponude

⁴² Uravić, L., Toncetti Hrvatina, M.: Značaj stranih investicija za turizam Istre, str. 9-10, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/38199>.

⁴³ Bartoluci, M., Škorić, S., Šindilj, M.: Modeli organizacije i kvaliteta sportsko-rekreacijskog turizma u Istri, 22. Ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske, zbornik radova, str. 86.

određenog područja. Kao dio agroturističke ponude golf nudi mnogobrojne pogodnosti za određenu lokaciju, a prvenstveno pozitivan utjecaj na popunjenost kapaciteta i produženje turističke sezone, što bi definitivno trebali biti primarni ciljevi strategija za razvoj turizma u Hrvatskoj, u prilog čemu idu i blaga klima, broj golfera u neposrednoj blizini, te intimna atmosfera.⁴⁴ Upravo je zbog toga važna uloga prostora u implementaciji golf terena u okoliš. Gradnju golf igrališta diktira krajolik vezan uz šume, vodotoke ali i blizna urbaniziranom središtu te neizostavan panoramski pogled.

Kada govorimo o poticanju razvoja golfa u Istri, ono je još uvijek u začecima, iako je prihvaćen kao bitan element razvoja turističke ponude te regije. Iz ekonomske perspektive, razvoj golf turizma u Istri može imati iznimno pozitivne posljedice, poput povećanja regionalnog BDP-a, povećanja prihoda lokalne uprave, jačanje kvalitete turističke ponude, privlačenje gostiju veće platežne moći itd. No, osim ekonomskih, potrebno je sagledati i društvene, ekološke i ostale faktore koji trebaju imati mjesto u raspravi o razvoju golf turizma. Potrebno je, dakle, poticati interdisciplinarnu raspravu.⁴⁵

⁴⁴ Jeremić, Z., Juraković, L., Šaškin, B., Tomčić, Z.: Golf kao dio ponude agroturizma u Istri, 46th Croatian and 6th International Symposium on Agriculture, 2011, str. 298, dostupno na: http://sa.agr.hr/pdf/2011/sa2011_p0225.pdf.

⁴⁵ Jeremić, Z. i dr.: Uvođenje golfa u turističku ponudu Istre, 45. hrvatski i 5. međunarodni simpozij agronoma, 2010, str. 264, dostupno na: http://sa.agr.hr/pdf/2010/sa2010_p0215.pdf.

5. POLITIKA PROSTORA

Reprezentacija prostora unutar društvenih znanosti u velikoj mjeri ovisi o prikazu slomova i razdvajanja. Različitost pojedinih društava, nacija i kultura je utemeljena na naizgled neproblematičnoj podjeli prostora. Upravo ta različitost, kao i nepovezanost prostora služi kao početna točka za teoretizaciju konflikta i kontradikcija između različitih kultura i društava. Ukoliko svijet promatramo kao skup zemalja, odnosno kao razdijeljeni prostor, moramo također uvažiti činjenicu da svaku od prikazanih zemalja karakterizira specifična kultura. U kontekstu turizma, ovo znači da turist pri posjeti određenoj zemlji podrazumijeva i upoznavanje i istraživanje određene kulture i specifičnog načina života. Prostor, u tom kontekstu, postaje točka u kojoj su upisana kulturalna obilježja, povijest i društvena struktura.⁴⁶

Promjena u shvaćanju odnosa prostora i kulturnih razlika nam nudi novu perspektivu u svjetlu rasprava o pitanju antropološke reprezentacije. Pojava tzv. kulturalne kritike ovisi o razumijevanju prostora i kulturnih razlika. Kulturalna se kritika temelji na interakciji s drugim kulturama, a omogućava nam kritički pogled na vlastitu kulturu. Međutim, koncept kulturne kritike prvenstveno podrazumijeva odnos između različitih društava, te posljedično ističe kulturne razlike među njima.⁴⁷

Geopolitiku možemo definirati kao znanstvenu procjenu geografskih uvjeta koji čine ravnotežu moći u globalnoj konfiguraciji kontinenata. Tradicionalni su predstavnici geopolitike isticali prirodne prednosti određenih lokacija, a koje se odnose na kopno i more, te određene biološke prednosti stanovništva u procesu formiranja i rasta zemalja. Autor, pri definiciji pojma, navodi kako geopolitička vizija predstavlja određenu ideju koja se tiče odnosa dvaju mjesta, a koja uključuje osjećaje nesigurnosti i manje ili veće prednosti, te koja iznosi razmišljanja o zajedničkoj misiji i vanjskoj politici. Napominje, također, kako se ovaj

⁴⁶ Gupta, A., Ferguson, J.: Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference, *Cultural Anthropology*, Vol. 7, No. 1, 1992, str. 7-8.

⁴⁷ Gupta, A., Ferguson, J.: Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference, *Cultural Anthropology*, Vol. 7, No. 1, 1992, str. 13-14.

pojam ne mora odnositi isključivo na formirane države kao takve. Dapače, geopolitička se vizija može javiti unutar teritorijalnih granica određene države.⁴⁸

Pojmovi kultura i priroda su povezani na višestrukim razinama. Neki autori tvrde kako priroda potječe iz kulture, odnosno kako pojmovi kojima objašnjavamo određene prirodne pojave ovise o tome kako su oni predstavljeni u okviru kulture. Međutim, postoji i teza kako je kultura izvedena iz prirode. Ipak, potrebno je istaknuti kako ovi pojmovi, iako povezani, podrazumijevaju mnoštvo pojava i fenomena koji su karakteristični samo za jedan od njih.⁴⁹

5.1. Kulturalna geografija

Kada govorimo o kulturalnoj geografiji, važno je spomenuti njene korijene, a prvi autor koji se bavio razvojem povijesnog materijalizma unutar ove perspektive bio je D. Cosgrove, koji je tvrdio da marksizam i kulturalna geografija imaju istu početnu ontološku točku. Međutim, povijesni se materijalizam od kulturalne geografije razlikuje prvenstveno u stajalištu da ljudi stvaraju vlastitu povijest. Kulturu je, prema Cosgroveu najlakše moguće razumjeti kao proizvodnju i reprodukciju materijalnog života.⁵⁰

U ovom je kontekstu bitno raspravljati o pojmu kulture i njezinome mjestu u raspravi. Iako kultura nije bila centralna točka marksističkog učenja, kulturalna je teorija ipak jedan od važnijih dijelova marksizma. Od samih začetaka pa sve do pojave "zapadnjačkih" marksista, aktualne su bile debate o kulturi. Kultura, dakle, predstavlja koncept koji označava specifičan način života, te koji bazu i suprastrukturu stavlja pod "zajednički nazivnik". Marksistički pristup kulturi ima dva cilja. Prvi se odnosi na razumijevanje procesa stvaranja kulture, a drugi se odnosi na način na koji se ona transformira kroz aktivnosti radničke klase.⁵¹

⁴⁸ The National Experience of Place, str. 3, 11.

⁴⁹ Watts, M.: Nature: Culture, in: Cloke, P., Johnston, R.: Spaces of Geographical Thought: Deconstructing Human Geography's Binaries, 2005, str. 142-143.

⁵⁰ Mitchell, D.: Historical Materialism and Marxism, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 51.

⁵¹ Mitchell, D.: Historical Materialism and Marxism, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 55.

Povijesno i teoretski, na primjer, pejzaž nije dovoljno tretirati kao jedinicu van konteksta povijesnog svijeta. Upravo zbog toga, važno je povijesni materijalizam staviti u kontekst kulturalne geografije. Marksizam, recimo, geografiju nije promatrao u okviru kulturalne teorije, već u okviru aktivističkih angažmana učenjaka. U tom smislu, okretanje je marksizmu postalo dijelom šire radikalne transformacije geografije, te je bilo u vezi s anarhizmom, feminizmom, ekologijom i humanizmom.⁵² Golf igrališta su uvelike ovisna o materijalnim sredstvima te oni sami potiču konzumaciju usporedno s platežnom moći. Kada su igrači golfa u pitanju materijalna sredstva su neophoda za igru; od same dozvole koju moraju platiti do članarine u klubovima, odjeće bez koje se nijedan golfer ne može smatrati potpunim igračem pa na kraju i smještaja uz igrališta.

Sljedeći pravac koji govori o kulturalnoj geografiji jest feminizam, koji se koncentrira na formalne procese i materijalne izraze kulture. Feminističke rasprave fokusiraju se na razumijevanje odnosa spolova i drugih faktora kulturalnog identiteta. Postoje tri područja u kojima feministički geografi ostvaruju značajan doprinos, a to su politika identiteta, pejzaž i tijelo. Kulturalna je geografija otpočela bila investirana u objašnjenje uloge pejzaža u reprodukciji kulturalne geografije. Pejzaž je za novije kulturalne geografe predstavljao sustav označavanja koji je služio za stvaranje značenja. Neki su, pak, feministički geografi pejzaž koristili za stvaranje informacija o spolnim identitetima.⁵³ Prilikom terenskog istraživanja uočila sam jednaku zastupljenost igračica golfa kao i igrača. Nasuprot uvriježenoj slici golf igračice u kratkoj, lepršavoj suknjici igračice su mahom nosile dugačke hlače no uvijek u pratnji muškaraca što mi je dalo naslutiti da se radi o suprugama možebitnih strastvenih ljubitelja golfa.

Nadalje, poststrukturalizam je također jedan od pravaca koji je aktualan u raspravi o kulturalnoj geografiji. Ovaj se pravac fokusira na pitanja produktivnog momentuma u ispitivanja načina na koji društveni odnosi utječu na društvene prakse, predmete, događaje i značenja. U okviru geografije, potrebno je postaviti analizu razloga zbog kojeg su predmeti

⁵² Mitchell, D.: Historical Materialism and Marxism, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 60.

⁵³ Sharp, J.: Feminisms, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 67-73.

stavljani u centar geografskog istraživanja, te načina na koji razumijevamo spomenute predmete.⁵⁴

Reprezentacija kao ključni koncept u poststrukturalističkoj školi misli se bavi društvenim posredovanjem kroz proces signifikacije. Jedna od najvećih značajki poststrukturalizma nalazi se u području ponovnog promišljanja kulturalne geografije, u okviru njezinih elemenata i razvoja. Poststrukturalizam kulturne kategorije, poput povijesti, razvoja, pejzaža, obitelji, spola, rase itd., preispituje, u smislu da ih stavlja u drugačiji kontekst. U tom je smislu prostor također dodirnut. Za ovakav pristup potrebno je da geografi prihvate novi set analitičkih metafora, poput mobilnosti, mreža i veza, te fluidnosti i tokova.⁵⁵

Kulturalna ekologija bazira se na pretpostavci da su ljudski ekološki izbori i prakse shvatljivi i optimalni unutar društvenih i ekoloških uvjeta u određenoj zajednici. Kulturalna je ekologija pravac kojeg vrijedi proučavati zbog svoje praktične primjene, a također može utjecati na način razmišljanja o ljudima i prirodi, uključujući geografski determinizam. Nastavak ove struje misli je razmišljanje o istraživanjima načina na koji se ljudi prilagođavaju okolišu. Ovakvo se istraživanje može provoditi koristeći različite metode, prvenstveno kvalitativne, poput promatranja sa sudjelovanjem ili istraživanja povijesnih i arheoloških dokumenata.⁵⁶

5.2. Odnos prostor – mjesto

Prostor, neki autori navode, nalazi se u suprotnom odnosu od mjesta. Prostor se, naime, često promatra kao uređen i kontroliran, dok mjesto predstavlja područje u kojem se živi. Nadalje, prostor predstavlja apstraktni skup mjesta. Međutim, u geografiji i nekim drugim poljima, pojmovi prostora i mjesta se često ne razlikuju, već ih se gleda kao sinonime. Polarizacija pojmova prostora i mjesta važna je u raspravi unutar geografske paradigme, unutar koje se prostor povezuje s objektivističkim teorijama, a mjesto sa subjektivističkim. Neke teorije

⁵⁴ Dixon, D.P., Jones, J.P.: Poststructuralism, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 80.

⁵⁵ Dixon, D.P., Jones, J.P.: Poststructuralism, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 87-95.

⁵⁶ Robbins, P.: Cultural Ecology, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 181-184.

navode kako je davanje jednakog značenja pojmovima prostora i mjesta bilo rezultat neadekvatnog promišljanja pojmova.⁵⁷

Mjesto kao takvo često vežemo uz prošlost, dok prostor vežemo uz sadašnjost i budućnost. Dakle, mjesto se promatra u okviru društvenih korijena i tradicionalnog pejzaža. S druge strane, prostor predstavlja nadilaženje prošlosti uvođenjem novih društvenih odnosa i pejzaža. U političkom kontekstu, obično se "lijeva" struja zalaže za dominaciju prostora, nadajući se smanjenju nejednakosti u sekularnom svijetu. Suprotno, nacionalisti i konzervativni predstavnici se u većoj mjeri zalažu za dominaciju mjesta, ističući važnost određenih lokacija.⁵⁸

Određeno mjesto uključuje lokaciju, objekte i osjećaj pripadnosti, ali bez davanja važnosti ljudskom utjecaju. Mjesto se promatra kao sačinjeno od odnosa i društvenih normi u specifičnom kontekstu. U skladu s tim, različite grupe mogu određeno mjesto drugačije doživljavati. Dodatno, procjena određenog mjesta ima jednako političku pozadinu kao i intelektualnu, budući da je riječ o davanju određene vrijednosti specifičnom mjestu, i to u društvenom kontekstu, odnosno mjestu na kojem je moguće ostvariti određene društvene interakcije (91).⁵⁹

Danas su unutar različitim poljima aktualne rasprave o prostoru i njegovom značenju unutar kapitalističke paradigme. Massey se, međutim, pita je li okupiranost prostorom validna, odnosno koristi li se termin prostor u pravom značenju pojma. Navodi kako mnogi autori koriste termin "prostor/prostorno" pridajući mu vlastitu definiciju bez preispitivanja. Također navodi kako često u raspravama o prostoru autori zaboravljaju spomenuti političke aspekte problematike.⁶⁰

⁵⁷ Agnew, J.: Space: Place, in: Cloke, P., Johnston, R.: Spaces of Geographical Thought: Deconstructing Human Geography's Binaries, 2005, str. 81.

⁵⁸ Agnew, J.: Space: Place, in: Cloke, P., Johnston, R.: Spaces of Geographical Thought: Deconstructing Human Geography's Binaries, 2005, str. 83.

⁵⁹ Agnew, J.: Space: Place, in: Cloke, P., Johnston, R.: Spaces of Geographical Thought: Deconstructing Human Geography's Binaries, 2005, str. 91.

⁶⁰ Massey, D.: Politics and Space/Time, New Left Review, 1992, str. 66, dostupno na: <http://knowledgpublic.pbworks.com/f/MasseySpace.pdf>.

U praksi, kapitalizam ne bi mogao postojati bez stvaranja prostora. Jednako, prostor kao takav je nužno smjestiti u određeni kontekst, odnosno u specifičnu društveno konstruiranu perspektivu. Prostor je jedna od nužnih komponenti kapitalizma u ontološkom smislu, budući da sustav ne može funkcionirati bez materijalne manifestacije. Prvenstveno, to se odnosi na stvaranje prostora što u kapitalističkom sustavu predstavlja nužan proces. Prostor, odnosno lokacija, u kapitalizmu se također odnosi na protok kapitala, što implicira pojavu tržišta i tržišnog natjecanja. U geografskom kontekstu, kapitalizam potiče konstantno širenje, što zahtijeva neprestano traženje novih i prilagođavanje već poznatih prostora, odnosno novih tržišta.⁶¹

5.3. Izgradnja golf terena u kontekstu prostora

Golf predstavlja jedan od sportova čija popularnost raste posljednjih godina, te je potrebno raspraviti o posljedicama koje izgradnja golf terena na nekom području ima na prostor, okoliš i društveni kontekst. Budući da golf tereni zauzimaju veliku površinu, pri njihovoj izgradnji pokušava se pronaći dodatne načine korištenja prostora, poput implementacije sadržaja koji nije vezan isključivo uz golf ili povećavanje broja životinjskih vrsta koje obitavaju na i oko terena.⁶²

Pri traženju adekvatnog prostora za izgradnju terena potrebno je zadovoljiti određene kriterije, na primjer: teren treba biti blizu grada i turističkih destinacija, na području treba postojati raznolika turistička ponuda, poželjno je da zemljište bude u državnom vlasništvu itd. Također, prednost se daje prostoru niže prirodne i zemljišne vrijednosti, kako bi se zaštitile kulturne i prirodne vrijednosti. Kriteriji i smjernice za planiranje izgradnje golf terena trebaju biti rezultat temeljite istrage, kako bi finalni proizvod bio poduprt potrebnom dokumentacijom i argumentacijom za razvoj prostornog plana.⁶³

⁶¹ Castree, N.: The Spatio-temporality of Capitalism, Time and Society, vol. 18, no. 1, 2009, str. 29, 49-51, dostupno na:

<https://www.escholar.manchester.ac.uk/api/datastream?publicationPid=uk-ac-man-scw:1b5523&datastreamId=POST-PEER-REVIEW-PUBLISHERS-DOCUMENT.PDF>.

⁶²http://www.asla.org/uploadedFiles/CMS/Meetings_and_Events/2010_Annual_Meeting_Handouts/Fri-B6%20Golf%20As%20Place%20-%20Multi-Use%20Golf%20Course%20Design.pdf

⁶³ http://www.mgipu.hr/doc/Golf_course_planning_criteria_and_guidelines.pdf, str. 5, 17.

Izgradnja golf terena u Istri od strateškog je značaja za Hrvatsku, što govori podatak da je u planu izgradnja čak 22 terena u toj regiji. Razvoj golf turizma u Istri ne podrazumijeva izgradnja samo terena, već i ostalog popratnog sadržaja, u svrhu stvaranja jedinstvenog turističkog proizvoda za ovo područje i stvaranje imidža Istre kao specifične turističke regije.⁶⁴

6. SUČELJAVANJE ZA I PROIV IMPLEMENTACIJE GOLF TERENA U OKOLIŠ NA PODRUČJU ISTARSKJE ŽUPANIJE

Golf je igra koja je u izravnoj vezi sa okolišem i neupitan je njegov utjecaj na krajobraz, bio on pozitivan ili negativan. Golf tereni mogu se nalaziti na kopnu, otocima, obalama i stoga je njegov negativan aspekt na prirodu uvelike prisutan. S druge strane postoje i pozitivne činjenice njegove implementacije u okoliš koje su vidljive kao novi oblik selektivnog turizma u Republici Hrvatskoj, a posebice u Istarskoj županiji.

Kad god je moguće, ovisno o zamisli arhitekta, pokušava se minimalizirati šteta u krajobrazu, ali neminovna je i krajobrazna agresija kada se trajno narušava postojeća vegetacija i oblik krajobraza te tako, sa ekološkog aspekta, negativno utječe na ukupnu biološku i krajobraznu raznolikost čime se umanjuje vrijednost prostora. Dolazi do gubitka staništa i vrsta, fragmentacije staništa i degradacije krajobraza, a moguće je i oštećenje kulturno – povijesne baštine⁶⁵.

S obzirom da se s pojmom golfa u samom početku mogu razlikovati dvije oprečne strane, razlikuju se oni koji su oštro protiv njihove implementacije u okoliš te oni koji nastoje da golf postane prepoznatljivost i veliki izvor prihoda za Istarsku županiju. U narednim poglavljima detaljno se daju osnovne odrednice pozitivnih i negativnih utjecaja izgradnje golf igrališta. Sama problematika proučena je sa strane Zelenih Istre i Istarske županije, s osvrtom

⁶⁴ <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=273>

⁶⁵ Lakoš Radić, T. i drugi: Analiza utjecaja izgradnje golf igrališta na povećanje stupnja iskoristivosti turističkih kapaciteta šibensko-kninske županije te povećanje kvalitete turističke destinacije, Hrvatsko društvo za kvalitetu, Zagreb, 2011., str. 4

na važnost izgradnje golfa za domicilno stanovništvo i sportaše, te Istre kao turističke golf regije.

6.1. Istraživanje

Istraživanje je provedeno metodom intervjua na golf terenu u Istri.

Jedini pravi, potpuni golf teren u Istri nalazi se u blizini mjesta Savudrija, na krajnjem sjeveru Istre. Golf Club Adriatic smješten je na Crvenom Vrhu u sklopu kojeg djeluje hotelski lanac Kempinski i ono je prvo profesionalno golf igralište u Istri, dugačko je 6.360 m i rasprostire se na 80 hektara, a na raspolaganju je i skraćeno igralište od 4.690 m.

Intervju sam dogovorila s rukovodećom direktoricom Sonjom Jelačom koja mi se prilikom upoznavanja putem maila činila vrlo pristupačnom. Došavši u pratnji kolegice na odredište već pri samom ulasku na parkiralište slika parkiranih vozila stvorila nam je dojam kako se doista radi o bogatim klijentima odnosno igračima. Nakon što smo sramežljivo uparkirale naš mali auto između dva SUV-a sastale smo se s rukovodećom direktoricom Sonjom Jelačom, koja je odmah u početku jasno pokazala nezadovoljstvo što sam povelala i kolegicu te joj dala do znanja kako ne smije s nama u obilazak terena.

Zajedno s ispitanicom sjela sam u golf autić kojim smo se uputile u obilazak igrališta i tad sam krenula s pitanjima.

- Pri samom ulasku na parkiralište uvidjela sam kako su igrači golfa, Vaši gosti imućni. Možemo li reći kako je golf rezerviran sport u kojem sudjeluje mahom elita?
Pa da, gosti jesu većeg imovinskog stanja no ne vidim u ovome ništa loše no golf može igrati tko god želi.
- Zbog čega je to tako? Što bih sve recimo ja morala poduzeti ukoliko bih poželjela igrati golf?
Morala bi najprije završiti tečaj golfa jer je za igru potrebna dozvola. Golf nije kao i drugi sportovi. Golf ima nebrojeno puno pravila recimo vidiš, kad smo prolazile pokraj rupe gdje su igrači usporila sam autić kako ih nebi ometala, narušavala im koncentraciju. Koncentracija je u golfu jako bitna, gotovo ključna stoga igrači međusobno uvažavaju etiku same igre odnosno korektni su jedan naspram drugog i dok jedan igra drugi mirno i u tišini čeka.
- Plaća li se tečaj odnosno dozvola?

Da, tečaj nije nešto što možeš obaviti na brzinu. Tu su uključeni sati predavanja o pravilima golfa kasnije i primjena u igri.

- Dakle golf si i ne može svatko priuštiti?

Pa tko želi igrati mora si priuštiti dozvolu

- Što je s odjećom odnosno postoji li dress code? Američki golf razlikuje se od Europskog i po tome što njihovi igrači mogu igrati u trapericama što je u Europi nedopustivo, zašto je to toliko važno za igru?

E da to i meni smeta. Valja se primjereno obući, pristojno. Ne možeš igrati u trapericama to je kao da ne poštuješ igru.

- Zašto?

Pa jer jednostavno ne možeš i ja sam protiv ovakvog pristupa igri. Više mi se sviđa europski gdje ljudi na teren dolaze primjereno dotjerani za igru.

- Što je s ekologijom, kada je riječ o golfu ekolozi najviše zamjeraju potrošnju vode na travnate površine. Kako se Vaš klub nosi s tim problemom?

Mi nemamo problema s vodom jer sva voda koja je namijenjena za zalivanje, održavanje terena dolazi iz našeg umjetnog jezera i voda se prirodnim tokom vraća u zemlju i ponovno završi u jezeru stvarajući na taj način obnovljivi krug.

- Što je s pesticidima? Koliko ih količinski koristite?

Gotovo da ih i ne koristimo.

- Kako je moguće travu održavati ovako zelenom bez upotrebe pesticida?

Koristimo ih samo na mjestima gdje je to potrebno a ne na cijeloj površini. Dakle radi se o neznatnoj količini.

- Zbog čega se onda ekolozi toliko bune ako vodu ne iskorištavate i zemlju ne trujete s pesticidima? Mislite li da pretjeruju?

Pa ne znam zašto se oni toliko bune. Uvijek će se netko buniti. Evo vidite i sama, igralište je u potpunosti stopljeno s prirodom, čujemo cvrkut ptica, okruženi smo šumom i vrlo često zna i koja srna izaći na igralište i nikome ne smeta dapače, gosti vole doživjeti susret sa životinjama i to ih dodatno fascinira.

Na kraju obilaska poželjela sam fotografirati igralište, prije svega umjetno jezero no ispitanica je izričito bila protiv istog kazavši kako će ona osobno poslati slike ukoliko to bude bilo potrebno. Ova je, pomalo neugodna situacija, dodatno utjecala na moj dojam o golfu kao o nečem što je rezervirano, omeđeno granicama ljudskih materijalnih mogućnosti. Ono što sam sama mogla iščitati jest da ne mogu obični ljudi zaigrati golf barem ne olako. Da granice ne

postoje tada ne bi hoteli koji su redovito sastavni dio igrališta bili s 5 zvijezdica. Garderoba, nepisani dress kod eliti odgovara jer dodatno ističe tu rezerviranost neprestanu potvrdu pripadnosti. Svi sizgledaju jednako; voze skupe i velike aute, nose potpisane karirane pulovere i smiješkaju se jedni drugima, pristojno pozdravljaju suigrače bez imalo euforije ili povišenog tona vrlo suptilno. Moja kolegica nije smjela s nama u obilazak. Jedna „vanjska“ osoba (ja) bila je sasvim dovoljna kako bi provirila u zatvoreni svijet manjine.

6.2.Zeleni protiv implementacije golf terena

Kada se spominje izgradnja golf terena u Istri veliki je broj onih koji takav način izgradnje Istre kao golf regije neće podržati. Upravo je u ovom poglavlju interpretirano stajalište onih koji ne potiču izgradnju golf terena u Istri smatrajući da oni za Istru kao regiju ne donose nikakve pozitivne efekte, a posebice ne na ekološki razvoj destinacije.

Nakon što je odluka o izgradnji 22 nova igrališta u Istri donesena prostornim planom Istarske županije javile su se brojne interesne skupine koje su oštro opovrgavale njihovu izgradnju kao nužnost koja je potrebna Istri. Izgradnja golf terena prema njima razlog je isključivo za veliku apartmanizaciju i urbanizaciju na području neizgrađenih dijelova čiste i netaknute prirode te okoliša. Njihov razlog za nepodržavanjem izgradnje je jasno vidljiv kroz isticanje brojnih negativnih aspekata, a mogu se iskazati kao negativni odraz na okoliš, vodu, upotrebu pesticida i štetnih gnojiva te brojni drugi čimbenici koji će u konačnici pogubno djelovati na izgrađene golf terene i okoliš u kojem se nalaze.

Slika 1. Potencijalne lokacije za izgradnju golf igrališta

Izvor: Istarski golf savez: Provedba projekata izgradnje golf igrališta na području Istarske županije, online: <http://www.igs.hr/golf-u-istri/provedba-projekata-izgradnje-golf-igralista-na-podrucju-istarske-zupanije/> (17.01.2014.)

Koliko se golf u svijetu proširio kao negativan sport po okoliš govori i činjenica da je jedan od sportova koji ima veliki broj anti-golf organizacija čiji je cilj jačanje svijesti o negativnim aspektima golfa. Za razliku od ostalih sportova, golf predstavlja opasnost po okoliš i samim time veliko ekološko opterećenje, a velike golf površine koje su predviđene prostornim planom Istarske županije, njih 22, najbolje predočuje prethodna slika.

Protiv golfa i implementacije terena u okoliš bore se aktivisti diljem svijeta pa tako i u Republici Hrvatskoj. Da je ovaj problem prepoznat i u svijetu ukazuje činjenica da je prva anti-golf organizacija osnovana u Japanu, a osim nje s ovim problemom bore se još i agencija Ujedinjenih naroda i Međunarodna organizacija rada koja se oštro pobunila i kritizirala izgradnju golf terena te je pritom istaknula da je njihova implementacija brojnim zemljama donijela velike katastrofe.

Razloga za zabrinutost koji su Zeleni Istre istaknuli zbog izgradnje golf terena je mnogo, stoga je Zelena Istra odlučno uputila zahtjev Istarskoj županiji da hitno izmijeni Prostorni plan u dijelu koji se donosi na golf igrališta kako bi se pravovremeno reducirali negativni aspekti što po okoliš to i po društvo.

Svako golf igralište, srednjeg tipa, s 18 rupa, prema procjenama Europske Golf Udruge, troši prosječno 2.000 kubičnih metara vode dnevno. Svaka 24 sata jedno golf igralište “popije” istu količinu vode koju potroši jedan gradić s 8.000 stanovnika⁶⁶. Stoga se ističe da izbjegavanje ovakvih bitnih činjenica o vodi i okolišu od strane Istarske županije mora biti adekvatno provedeno jer je voda osnovni izvor života te njezino neracionalno korištenje povezano s izgradnjom golf terena znatno stvaraju poteškoće koje se mogu javiti u opskrbi tokom ljeta.

Ono što ističu Zeleni Istre kao moguće štete koje će se očitovati implementacijom golf terena u okoliš mogu se svesti na:

- apartmanizaciju obale koja je povezana sa izgradnjom terena,
- veliki broj terena u Istri,
- problemi vezani uz pesticide i gnojiva koji dovode do zagađenja podzemnih voda,
- smanjenje šumskih ekosustava,
- nedovoljna pažnja oko povijesnih i arheoloških nalazišta prilikom izgradnje golf terena i njihove daljnje upotrebe.

Izgradnja koja predstavlja veliki čimbenik kod implementacije golf terena zauzima velike prostorne površine, a samim time mijenja prostor i osiromašuje povijesnu, kulturnu i prirodnu baštinu krajolika u kojemu se teren gradi. Upravo Zeleni Istre ističu kako je nužno da se planiranje golf terena oslanja na valorizaciju krajobraza i prostora. Ukoliko dođe i do njihove izgradnje također je nužno da izgrade kvalitetni golf tereni koji će adekvatno gospodariti prostorom.

S obzirom da je kod izgradnje golf igrališta potrebna velika nenaseljena površina, jer će uz sam golf teren biti izgrađeni i drugi popratni sadržaji kao što su restorani, hoteli, bazeni i slično potrebno je da se pristupi i izgradnji studija o zaštiti okoliša te da se na temelju sumiranja negativnih učinaka razmisli o njihovoj izgradnji za što se već dugi niz godina bore Zeleni Istre i stanovnici kojih se takva gradnja itekako tiče.

⁶⁶Istarska županija, Upravni odjel za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu okoliša: Recimo ne bezumnoj izgradnji golf terena u Istri, online: <http://www.zelena-istra.hr/?q=hr/node/337> (17.1.2014.)

Osobe sa izrazitim stavom protiv implementacije golf terena u okoliš najčešće kao glavne probleme navode zagađivanje tla i podzemnih voda herbicidima, insekticidima i drugim štetnim tvarima te umjetnim gnojivima. Njihova je prisutnost velika u postupcima održavanja golf terena stoga se zagađivanje tla u velikoj mjeri ističe kao jedan od teških problema golfa. Štetne posljedice na okoliš koji se ističu od strane protivnika izgradnje golfe terena na području Istarske županije su voda, kemikalije, gubitak bioraznolikosti, izgradnja na očuvanim dijelovima prirode, otpad, energija te posljedice po kulturnu i arheološku baštinu i mnoge druge.

Voda. Voda je neizostavni resurs koja više nego bilo što drugo pokazuje međuovisnost ljudskog i fizičkog okruženja. Ona je neophodna za život i sve djelatnosti⁶⁷. Potrebe golf terena za vodom su enormne, osim količine koja je potrebna veliki se financijski izdaci javljaju. Također je potrebno da se razmotre utjecaji otpadnih voda koje imaju na okoliš. Upotreba vode jedna je od najkritičnijih posljedica koje golf ima na okoliš i određenim mjerama nastoji se smanjiti potrošnja vode na površinama za golf. Upravo se iz tog razloga voda na golf terenima koristi za brojne stvari, sanitarne namjere, potrošnju za zalijevanje terena i slično. Najveća količina svakako otpada na zalijevanje terena i staza, a unatoč svim naporima da se količina minimizira protivnici golfa ukazuju da je ona još uvijek u velikim razmjerima te da se dnevno otprilike troši oko 1500 m³ tj. 6000 – 8000 m³ po hektaru godišnje što je 3 – 4 puta više od prosječnih potreba za vodom u poljoprivredi. Pritom se javljaju i etički konflikti kao što su da se na tim površinama ne proizvodi hrana, već se tlo i voda troše u sportske svrhe. U obalnim zonama dodatni problem je mogućnost zaslanjivanja podzemnih voda zbog prekomjernog crpljenja⁶⁸.

Kako bi se na najbolji način predočilo kolika je to zapravo količina vode za određeno područje autori Sošić i drugi u svom istraživanju o utjecaju golf igrališta Zelena i Plava Laguna u Poreču analiziraju potrebe za vodom i načinom opskrbe golf igrališta Plava i Zelena Laguna. Sustav vodoopskrbe je sistematiziran prema potrebama u okvirima golf igrališta na:

⁶⁷Crabb, P.: Water- Confrontingthecriticaldilemma, Taylor &Francis, 2003., str. 526

⁶⁸Lakoš Radić, T. i drugi: Analiza utjecaja izgradnje golf igrališta na povećanje stupnja iskoristivosti turističkih kapaciteta šibensko-kninske županije te povećanje kvalitete turističke destinacije, Hrvatsko društvo za kvalitetu, Zagreb, 2011.,str. 5

- sustav vodoopskrbe za sanitarne potrebe,
- sustav za navodnjavanje zelenih površina, golf igrališta i zelenih površina oko klupske kuće i servisne zgrade,
- sustav protupožarne zaštite (hidrantska mreža).

Naredna tablica 2 ukazuje na prethodno spomenute sustave te potrošnju vode na godišnjoj razini.

Tablica 2. Potrebe za vodom i način opskrbe

KORIŠTENJE VODE	NAČIN OPSKRBE (IZVORI)	POTREBE ZA VODOM (m ³ /god)
Sanitarne potrebe	Vodoopskrbni sustav	1.934,50
Potrebe navodnjavanja	Sustav za pročišćavanje otpadnih voda grada Poreča	112.509,82

Izvor: Sošić i drugi: Studija o utjecaju zahvata na okoliš: Golf igralište „Plava i Zelena Laguna“-Poreč, Studio za krajobraznu arhitekturu, prostorno planiranje, okoliš d.o.o., Rovinj, 2013., str. 29

Tablica 2 na najbolji način prikazuje kolike su godišnje potrebe golf igrališta na primjeru golf terena Plave i Zelene Lagune u Poreču, a ono na što protivnici golfa ukazuju je velika količina koja odlazi samo za navodnjavanje i to čak od 112.509,82 m³ godišnje što može imati pogubne učinke za opskrbu ostalog stanovništva posebno tijekom ljetnih mjeseci. Voda je jedan od osnovnih uvjeta života i stoga je potrebno da se sustavno i racionalno postupi njezinom trošenju kako ne bi došlo do stvaranja poteškoća u opskrbi vodom tijekom ljeta. Održavanje golf terena iscrpljuje resurse svježe vode, a pošto se golf naselja sve više i češće nalaze u ili u blizini zaštićenih područja ili područja gdje su resursi ograničeni te na taj način pogoršavaju njihovu utjecaj, a na samu činjenicu je posebno ukazao Program o okolišu Ujedinjenih naroda.

Kemikalije. Osim vode kao negativni aspekti oko kojih se javlja zabrinutost su svakako i štetne kemikalije, odnosno upotreba pesticida. Ti pesticidi neće biti opasni ukoliko se koriste biološki razgradivi produkti no ukoliko se ne koriste, što je u većini slučajeva, velike su posljedice izazvane zagađenjem štetnim kemikalijama po okoliš. Ukoliko se koriste

neprijemljive količine kemikalija mogu postupno uništavati prirodu i negativno se odražavati na krajobraz područja u kojima se golf tereni nalaze.

Danas je na golf igralištima u praksi primjena sporotopivih gnojiva s dugotrajnim djelovanjem jer je u tom slučaju ispiranje opasnih nitrata u podzemne vode mnogo manje. Svejedno, godišnje se za tretman dijelova igrališta po hektaru utroši oko 400 kg N, oko 200 kg P₂O₅, te oko 300 kg K₂O. Uz gnojiva apliciraju se i velike količine sredstava za zaštitu bilja koja također mogu onečistiti obližnje vode, podzemne ili nadzemne⁶⁹. Kontaminacija tla i vode koja može nastati nekontroliranom upotrebom ovakvih sredstava dovesti će do zagađenja. Iako se u javnosti pokušavaju stvoriti pozitivne slike izgradnje golf terena bez pesticida, odnosno osjetljive terene i prijateljske prema okolišu, protivnici izgradnje golf terena upozoravaju da takvo nešto ne postoji i da je terene za golf nemoguće održavati bez upotrebe pesticida i velike količine vode.

TheDaily Green prenosi studiju koja povezuje dijabetes s pesticidima. Pesticidi koji se obično koriste na terenima za golf su bili povezani s nevjerojatnim povećanjem rizika od dijabetesa od 250% za radnike koji primjenjuju pesticide. Ovo je jedna od najvećih studija te vrste, provedena od strane Nacionalnog instituta za zdravlje, na više od 30.000 ispitanika⁷⁰.

Također postoje i druge brojne studije kojima se ukazuje na štetno djelovanje pesticida i njihove povezanosti sa golfom. Činjenice ukazuju da osobe koje su u direktnom kontaktu sa izgradnjom terena imaju velike šanse za opasnost koja se može pojaviti nepravilnim rukovanjem pesticidima. Sve veći broj studija i istraživanja koji ukazuju na negativne aspekte implementacije golf terena u okoliš ukazuju na nužnost da vlasti u državi moraju pažljivije voditi brigu prilikom davanja dozvola za izgradnju terena jer oni mogu pogubno djelovati za cijelu destinaciju.

⁶⁹Lakoš Radić, T. i drugi: Analiza utjecaja izgradnje golf igrališta na povećanje stupnja iskoristivosti turističkih kapaciteta šibensko-kninske županije te povećanje kvalitete turističke destinacije, Hrvatsko društvo za kvalitetu, Zagreb, 2011. str. 5

⁷⁰Dujmušić, I.: Utjecaj golfa na ljude i okoliš, Matrix World, 2013., online: <http://matrixworldhr.wordpress.com/2013/02/08/utjecaj-golf-terena-na-ljude-i-okolis/> (22.1.2013.)

Gubitak bioraznolikosti. Izgradnjom terena potrebno je krčiti velike količine površina što dovodi do postupnog ugrožavanja prirodnih staništa za veliki broj biljaka i životinja. To su veliki udari na samu prirodu, a uništavanje flore i faune na lokacijama golf terena dovodi do erozije i deforestacije zemljišta. Da je prikazano težak problem istaknuto je u brojnim dokumentima za zaštitu biološke i krajobrazne raznolikosti jer zbog nedovoljne svijesti i brige onih koji masovno izgrađuju golf igrališta veliki dio staništa biljaka i životinja je zauvijek izgubljen.

Od ostalih negativnih aspekata po okoliš koje ne bi isto tako trebalo zanemarivati prilikom izgradnje golf terena su rukovođenje otpadom od objekata koji se nalaze u blizini golf terena, odnosno golf kluba i samih terena, također se pažnja treba ukazati i na štetnost za krajolik iz razloga jer je potrebno da se uskladi izgled golf igrališta sa krajolikom u kojem se nalazi. Važno je da se tereni vizualno uklope u prirodnu lokaciju jer se često ovaj aspekt isto zanemaruje na način da se razmišlja jedino o pozitivnim aspektima koji će se realizirati izgradnjom terena. Također se kroz razne studije i rasprave nastoji ukazati da golf negativno utječe i na kulturnu i arheološku baštinu ne poštivajući pritom baštinu prostora u kojem se teren treba nalaziti ili se nalazi. Neizostavna je i energija koji je potrebno racionalno trošiti kako bi se održivo gospodarilo cijelokupnim prostorom. Protivnici golfa ističu da se negativan aspekt po okoliš treba smanjiti upotrebom energenata kao što su solarne ploče, svjetla i strojevi koji koriste manje energije. Isto tako važno je da se na terenima koriste isključivo golf auti koji će biti pokretani električnom energijom ili prirodnim plinom. Samo u slučaju da se u potpunosti reduciraju spomenute štete koje su istaknute od strane brojnih protivnika golfa, što u Hrvatskoj to u svijetu, moguće je govoriti o održivom golfu u skladu sa prirodom i okolišem u kojem se nalazi.

6.3. Interesne skupine za implementaciju golf terena

Kod pitanja izgradnje golf terena u Istarskoj županiji postoje oprečne strane pa tako prethodne negativne aspekte implementacije golf terena u okoliš prate i određene pozitivne značajke, a koje najviše ističe Istarska županija. Tako prema iskazu Istarske županije izgradnja golf igrališta u Istri od strateškog je interesa za razvoj hrvatskog turizma. Za razliku od protivnika golfa koji navode sve njegove negativne utjecaje koji će se odraziti na okoliš i društvo, sama

županija smatra da je Istri potrebno 22 nova golf terena u cilju povećanja konkurentnosti Istre na turističkom tržištu te u cilju prepoznavanja Istre kao golf regije.

Implementacija terena podržava se i on strane Vlade Republike Hrvatske koja također smatra da je izgradnja terena na području Istre od strateškog značaja za hrvatski turizam i dolaske elitnih turista koji su specifični za ovaj selektivni oblik turizma. Razlozi koji se često navode kao neizostavni pozitivni čimbenici zbog kojeg je svakako potrebno pristupiti implementaciji terena na području Istarske županije je da se golf prvenstveno smatra unosnim poslom jer se osim terena izgrađuju i turistički kapaciteti što omogućuje da se uloženi novac što prije vrati te ostvare pozitivni ekonomski efekti kojima teži Istarska županija. Stoga se kao najbolji rezultat u konačnici ističe kombinacija golf terena i hotela viših kategorija koji će polučiti najbolje rezultate u turističkom i ekonomskom smislu. No ponovno se javlja pitanje kako na to gleda Istarska županija kada se promatra s ekološke strane.

Iz prethodnog se da zaključiti da je Istarska županija i pobornici izgradnje golf igrališta na području Istarske županije vide samo pozitivne ekonomske aspekte koji se u konačnici ostvaruju ali umanjuju važnost ekologije i negativnih posljedica po sam okoliš. Unatoč smjernicama koje se temelje na održivom razvoj i koje se daju prilikom izgradnje terena neosporna je činjenica da golf terene nije moguće izgraditi bez negativnih ekoloških utjecaja na okoliš. Unatoč stalnim borbama ove dvije oprečne strane veliki je broj razloga koji pobornici i ljubitelji golfa nastoje istaknuti iznad onih negativnih. Da je golf uvelike potaknut i od strane Vlade Republike Hrvatske govore brojni dokumenti koji su doneseni sve u cilju razvoja golfa i izgradnje terena. Ti dokumenti na kojima se sustavno radi još od 1995. godine su⁷¹:

⁷¹Dropulić Matulović, M. i drugi: Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, MTG-topograf d.o.o, Velika Gorica, 2010., str. 25

Iz priloženog se može zaključiti da Vlada Republike Hrvatske u razdoblju od 1995. do 1999. donosi program u kojem smatra da je izgradnja golf terena od ključne važnosti za razvoj hrvatskog turizma i aktivno podržava da se smjernice za njegov razvoj i ostvare. Temeljni stavovi kojima se i nakon donošenja smjernica Vlade Republike Hrvatske nastoji aktivno podržavati od strane interesnih skupina izgradnja golf terena u Istri su, da je golf vrlo rasprostranjen i popularan u cijelome svijetu stoga se Istra može razvijati kao odredište za svjetski poznate golfere. Isto tako ističu da golf pridonosi aktivnom razvoju turizma i gospodarstva cijele Istre i Hrvatske, te predstavlja atraktivnost i jedan je od dopuna hrvatskoj turističkoj ponudi kao selektivni oblik turizma.

Za razliku od protivnika golfa njegovi ljubitelji imaju sasvim drugačije mišljenje o golfu ističući da je golf jedan od vodećih simbola zaštite okoliša, očuvanja prirode i povratka zdravom životu. Golf je odličan spoj sporta koji ne narušava prirodu (ne postoje stadioni, betonirane piste ili dvorane) i poslova koji mijenjaju infrastrukturu regija u kojoj se golf igrališta nalaze⁷². Samo iz ovoga je vidljivo da strana koja potiče implementaciju golf terena u okoliš ima potpuno drugačiji stav od aktivista koji se bore protiv izgradnje. Oni golf vide kao

⁷² Petar, S.: Razvoj turizma izgradnjom golf igrališta, Acta Turistica Nova, Vol. 4 No. 1, 2010., str. 8

sasvim pozitivan, ekološki održiv, turistički isplativ i neophodan sport u Istri koji u kombinaciji s prirodom pruža zdravi način rekreacije.

Ono što se ističe da je za Hrvatsku bitno je prepoznavanje od strane novog tržišta. Uvrštavanjem golfa kao potencijala i kvalitete Istre daje se uvid u stvaranje Istre kao regije koja može ponuditi mnogo elitnoj skupini ljudi uz koji se veže ekskluzivnost i veći stupanj platežne moći. Također interesne skupine za implementaciju golf terena u Istarskoj županiji smatraju da to za domicilno stanovništvo može donijeti samo pozitivne efekte na način da će rasti zanimacija za autohtonom ponudom kraja i prepoznatljivosti Istre na međunarodnoj razini. Na taj način otvaraju se brojne mogućnosti novog zapošljavanja ali i investiranja u manje razvijene regije. Istra ima sve predispozicije da se izgradnja golf terena uvrsti u ponudu županije. Blizina emitivnih tržišta, blaga klima koja omogućuje da se golf može igrati tokom cijele godine i prirodne vrijednosti samo su nekih od argumenata koji navode da je potrebna što brža realizacija projekata izgradnje predviđenih 22 terena u Istri.

Istarska županija je i kroz analizu okvirnih mogućnosti istaknula da implementacija golf terena otvara nove mogućnosti za Istru i istaknula je tezu o razvoju novog branda u Istarskoj županiji na što ukazuje i sljedeća shema.

Shema 1. Brand Istre kao nove golf destinacije

Izvor: Curić, B.: Analiza okvirnih mogućnosti razvoja golfa na području Istarske županije, Istra golf dizajn d.o.o., Pula, 2009., str. 33

Kroz tu tezu Istre kao nove golferske destinacije i važnosti implementacije terena u okoliš dane su sljedeće značajke kojima se ističe važnost same izgradnje terena i uvrštavanje u novu ponudu Istre kao regije sa velikim razvojnim mogućnostima⁷³:

- prepoznatljivost Istre kao golferske destinacije,
- kvaliteta golf igrališta u Istri,
- Istra kao golf destinacija s igralištima potpisanim od najboljih svjetskih arhitekata,
- povjerenje golfera i njihovih pratitelja u golfersku ponudu Istre,
- dostatan i zadovoljavajući broj igrališta u Istri,
- kvalitetna unutrašnja i vanjska dostupnost golferske destinacije Istra,
- Istra kao sinonim za golf,
- Istra kao jedina golf destinacija u okruženju,
- specifična Golferska destinacija - Istra kao autodestinacija,
- mogućnost cjelogodišnjeg igranja golfa u Istri.

Postojanje oprečnih strana nedvojbeno je kod ovako bitnih pitanja koji se protežu uz problem implementacije golf terena u okoliš. Jedni ističu njegove negativne aspekte žustro se protiveći negativnom utjecaju na prirodu koja se pritom uništava i sve popratne čimbenike koji nepovoljno utječu na stanje u okolišu. S druge strane golf je idealan sport koji predstavlja jedan od zdravih sportova u zelenim oazama. Je li njegov utjecaj zaista toliko pozitivan da je izgradnja terena neophodna teško je za reći no, stalne borbe ekologa i pobornika za izgradnju terena još se uvijek vode u velikim razmjerima i teško je razlučiti problematiku samog pitanja implementacije terena u okoliš na području Istarske županije.

⁷³ Curić, B.: Analiza okvirnih mogućnosti razvoja golfa na području Istarske županije, Istra golf dizajn d.o.o., Pula, 2009., str. 33

6.4.Društvena odgovornost i ekološki aspekt razvoja golfa

Održivi razvoj temelji se na načelima razvoja društva i ne bi trebao imati negativne utjecaje na okoliš i štetiti mu, a s obzirom na to potrebno je ne dovesti u opasnost budućnost narednih generacija. Stalne promjene u prirodi izazvane čovjekovim potrebama u suvremenom svijetu kojem živi nemoguće je zaustaviti stoga ekolozi ukazuju na važnost svijesti o negativnim aspektima koje čovjek svojim djelovanjem može imati na prirodu. Potrebno je da se razvoj usmjeri na održivo gospodarenje koje će se staviti pod kontrolu za smanjenje štetnih utjecaja na prirodu. Oprez je pritom potreban jer je društvena odgovornost velika kada se u okoliš namjeravaju implementirati golf tereni i svi popratni sadržaji koji uz njih dolaze.

Često se prilikom gradnje golf terena od strane društva gleda kao pretjerano korištenje prostora i prirodnih površina kako bi se udovoljilo nekolicini, no pod tim se javlja i njihova svijest o enormnim količinama vode koje se bespotrebno koriste na zalijevanje i koje je moguće usmjeriti na adekvatnije načine. Potrebno je da se vodi računa o upravljanju okolišem te dobiti svih ljudi koji žive na prostoru predviđenom za izgradnju golf terena.

Kako bi se pridonosilo društvenoj odgovornosti lokalne i županijske vlasti moraju paziti da ne dođe do velikih pogrešaka u samom planiranju. Ukoliko dođe do nekontrolirane izgradnje i iskorištavanja prostora bez prethodno izrađenih studija utjecaja izgradnje golf terena, posljedice po okoliš mogu biti neizbježne. U tom slučaju posljedice na društvenu okolinu odnosno okoliš i lokalno stanovništvo biti će dugoročne. Stoga lokalne vlasti imaju veliku društvenu odgovornost i njihovo loše upravljanje izazvati će trajne posljedice koje će imati snažan odraz na buduće generacije.

Suradnja projektanata golf terena, arhitekata, planera i investitora sa lokalnom zajednicom je neizostavna. Utvrđivanjem načina i uvjeta same izgradnje stvaraju se odnosi povjerenja i suradnje između dviju strana. Zbog velikog broja osoba koje su specijalizirane sa razne aspekte tokom izgradnje terena međusobna suradnja na svim razinama u cilju zadovoljenja društvenih efekata je neophodna. Pritom je uloga lokalne vlasti velika iz razloga jer mora inzistirati na uspostavi adekvatnih mjera zaštite okoliša, a ponajviše vode pri izgradnji terena.

Kada se promatra s aspekta utjecaja na okoliš potrebno je da se kod implementacije golf terena u okoliš donesu određene mjere koje se očituju u⁷⁴:

- izradi golf igrališta koje će koristiti najmanje umjetnih gnojiva i pesticida. S obzirom da prilikom izgradnje golf terena u razvijenoj golf industriji postoje i vrste trave koje se razlikuju za pokrivanje određenih površina za igranje važno je da lokalna vlast inzistira na onoj vrsti trave koja će zahtijevati najmanje umjetnih gnojiva i pesticida,
- postavljanju sloja zemlje između šljunka i trave koje mora biti od više slojeva različitih vrsta zemlje da bi njezini slojevi mogli djelovati kao prirodni filter. Na taj bi način lokalne vlasti postigle da se tim mjerama većina opasnih mikroorganizama iz kiše i pesticidi kojima se tretira trava, zadrže i razgrade u travi te da se ne prenose dalje u zemlju ili u najgorem slučaju na podzemne vode.

Lokalna vlast ima veliku ulogu pritom jer mora inzistirati od investitora da se drži određenih mjera kako bi se smanjio negativan utjecaj na okoliš, no sukladno s tim za investitora se mogu javiti povećani troškovi izazvani ovakvim mjerama. Kada se govori o investitorima njihova svijest o važnosti očuvanja okoliša nije velika jer je njihov jedini cilj ostvarenje profita zanemarujući pritom negativne utjecaje na sam okoliš. Stoga je u ovakvim situacijama uloga lokalne vlasti od velike važnosti kao društveno odgovorne institucije. Ukoliko se ne ostvari kompromis prilikom izgradnje golf terena sukobi i problemi u realizaciji su veliki, a ni jednoj strani nije u interesu kašnjenje s izradom stoga se nastoji pronaći najbolje rješenje za obje strane, a sve u cilju društvene odgovornosti prema okolišu i lokalnoj stanovništvu.

Ekološki aspekt razvoja golfa u Istri nužno je razvijati kroz očuvanje prirodnih resursa te edukaciji lokalne vlasti, investitora, planera, projekatana i domicilnog stanovništva o važnosti primjene ekoloških načela kako bi se izgradnja golf terena mogla odvijati na dobrobit svih interesnih strana. Na taj način postižu se očekivani ekonomski efekti od same izgradnje projekta, a da se nije pritom dovelo u pitanje degradiranje životne sredine.

⁷⁴Turk, I.: Makroekonomska opravdanost investiranja u razvoj golf sporta u Istri, Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka, 2005., str 77

Ciljevi na koje se nastoje lokalne vlasti usmjeravati kada je u pitanju izgradnja golf igrališta u Istri su⁷⁵ :

- uspostavljanje partnerskog odnosa između lokalne samouprave, poslovnog sektora i građana u izradi planova za provođenje ideje održivosti na lokalnom nivou,
- uključivanje svih segmenata zajednice u proces donošenja odluka čime se stvara široka podrška provođenju planova i onemogućuju se sukobi i protivljenja koja koče razvoj i generiraju nepotrebne troškove.

Društvena odgovornost lokalne vlasti je neizostavna i bez vođenja brige o lokaciji golf terena, suradnji sa arhitektima, planerima i projektantima golf igrališta rizici pogrešaka u ekološkom smislu mogu biti veliki. Nepoštivanje odnosa sa lokalnom zajednicom od strane investitora može dovesti do problema da osjetljiva vodena staništa nisu izuzeta, da u planiranje na početku projekta nisu bile uključene organizacije za zaštitu okoliša te da nije vođena briga o racionalnom korištenju prirodnih resursa. U cilju smanjenja ovih negativnih aspekata implementacije golf terena u okoliš nužno je u konačnici istaknuti da je lokalna vlast nositelj velike društvene odgovornosti.

6.4.1. Utjecaj izgradnje golf terena na domicilno stanovništvo

Vrlo je bitno da se prilikom izgradnje golf terena sagleda i mišljenje lokalnog stanovništva te dobije uvid u njihovo mišljenje o pozitivnim i negativnim aspektima implementacije golf terena u okoliš na području Istarske županije.

Kada se govori o negativnim interesima koje lokalno stanovništvo ističe odnosi se prvenstveno na ekološke posljedice same izgradnje koje degradiraju prostor u kojem se stanovništvo nalazi, odnosno djeluje i živi. Među pozitivnim interesima koje domicilno stanovništvo najčešće izdvaja su financijski aspekti zarade i povećanje prometa kroz trgovinu, ugostiteljstvo, smještaj i nova zapošljavanja u golf industriji. Pritom je vrlo bitno da se kod

⁷⁵ Zelena Agenda u Istri, online: <http://www.zelena-istra.hr/?q=hr/node/541>, (20.01.2014.)

novih zapošljavanja ne dovede u pitanje zdravlje stanovništva koje je ugroženo kroz korištenje pesticida i umjetnih gnojiva na golf terenima.

Utjecaj koji golf tereni ostavljaju na lokalno stanovništvo i na koje lokalne vlasti nastoje posebno ukazati s ciljem da se implementacijom golf terena otvaraju mogućnosti za socijalni razvoj sredine mogu se predočiti kroz⁷⁶ :

- bolji prostorni razvoj i prometna povezanost kraja sa svijetom,
- stara se naselja revitaliziraju, očuvana i obnovljena naselja se integriraju u mrežu golferskih ruta te dobivaju ekonomski i socijalni impuls razvoja,
- razvija se snažnija prometna i komunalna infrastruktura, uređuje se mjesto s bogatijim objektima i zemljišna renta se višestruko podiže,
- suvremena i složenija prometna infrastruktura zahtjeva dodatnu radnu snagu i nove radne profile,
- nova radna mjesta, novi zanati, specijalizacije (greenkeeper, mehaničari, vrtlari, i sl.),
- u prosjeku je u stalnom radnom odnosu 30 – 40 ljudi (sa VSS 6-8 ljudi, SSS 12-15 ljudi i SSS-VKV 12 – 17),
- uvjetuje specijalizaciju posla u okruženju, posebice ugostiteljstvo – razni vidovi agroturizma, trgovina, izleti, manufaktura, lokalni proizvodi, artikli i sl.

S druge strane domicilno stanovništvo ističe i svoje protivljenje kod implementacije golf terena u okoliš jer su na brojnim područjima prirodni elementi prostora gotovo iščeznuli te je sve manje područja livada i voćnjaka, ribnjaka i šikara jer se upravo na takvim područjima grade golf igrališta. Uređenjem golf igrališta takvi prirodni i netaknuti dijelovi krajobraza u potpunosti se pretvaraju u iskrčena područja golf terena.

Zbog nepotrebnih odugovlačenja koja se javljaju kod davanja dozvola za izgradnju golf terena, dolazi i do financijskih šteta po lokalno stanovništvo i cijelo istarsko gospodarstvo. I

⁷⁶Sošić, L.: Golf u savezu s okolišem za razvoj turizma, Rovinj, 2012., str. 17

to se smatra elementom društvene odgovornosti na koji golf tereni imaju veliki utjecaj te koji uzrokuju direktne gubitke domicilnom stanovništvu⁷⁷.

Stanovništvo iskazuje i svoju brigu za vlastitim zdravljem jer bez obzira na prednosti koje ima novo zapošljavanje na golf igralištima brojne studije ukazuju i na štetnost rada na takvim terenima posebice prilikom izgradnje jer je stanovništvo u doticaju sa štetnim kemikalijama koje se koriste. U posljednjih nekoliko godina velika je zabrinutost zbog nedostatka pitke vode oko čega je lokalno stanovništvo izrazilo svoje veliko neslaganje kada je riječ o golfu. S obzirom na istraživanja o globalnom zatopljenju očekuje se da će se količina padalina u narednim godinama smanjivati što će dovesti do potrebe za korištenjem pitke vode kojima će se travnjaci i tereni morati održavati, a to svakako ostavilo određeno mišljenje o daljnjoj implementaciji golf terena u Istarskoj županiji.

Detaljne analize ukazale su na zabrinjavajuću činjenicu da će povećanje temperature vezane uz globalne klimatske promjene uzrokovati učestalost ekstremnih suša na velikom dijelu planete u slijedećih tridesetak godina. Jačina suše uobičajeno se mjeri PSDI indeksom na skali od -10 do +10 gdje indeks -4 označava ekstremnu sušu. Rezultati govore da će posebno drastično biti pogođene mediteranske zemlje, pa će tako do 2030. g. Istra imati prosječan indeks suše od -3 do -4⁷⁸. Količine pitke vode biti će dovedene u pitanje, a na koji način će se voditi briga o golf terenima dovesti će do brojnih problema.

Naravno postoje i drugi načini koji bi u ovakvim situacijama omogućili da se golf tereni održavaju na ekološki održiv način, no pitanje je koliko će lokalne i državne vlasti te investitori prepoznati zabrinutost lokalnog stanovništva jer briga o čovjeku i jedinoj planeti koju imamo trenutno nije na prvom mjestu kada je riječ o golf industriji.

⁷⁷Turk, I.: Makroekonomska opravdanost investiranja u razvoj golf sporta u Istri, Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka, 2005., str. 78

⁷⁸Istarska županija konačno shvatila razliku između Istre i Škotske, online: <http://forum.net.hr/forums/t/352938.aspx> (22.1.2014.)

6.4.2. Značaj i važnost izgradnje golf terena za sportaše i hrvatski golf

Značaj i važnost izgradnje golf terena na području Istarske županije od izrazite je važnosti i za sve golfere u Hrvatskoj jer je golf prvenstveno sport koji postoji od davnina i bilježi veliki broj aktivnih sportaša, a tek s druge strane javlja se golf kao dio turističke ponude Istre.

Važnosti koji novi tereni predstavljaju za hrvatski golf je mogućnost povećanja zainteresiranosti za ovim sportom i zbog veće količine izgrađenih igrališta postati će pristupačniji raznim skupinama stanovništva koji posjeduju zanimaciju za ovim sportom. Zbog rata i uništavanja terena koji su bili aktivni prije rata pristupa se ponovnoj izgradnji i uređenju nekih od postojećih terena što za Hrvatsku predstavlja jedan od velikih potencijala za razvoj sportaša.

Naravno javlja se i činjenica da će s povećanjem izgradnje novih golf terena Istra postati odredište i za druge sportaše, golfere iz drugih zemalja te će se sukladno s tim ostvarivati određeni multiplikativni efekti u prepoznatljivosti hrvatskog golfa koji je trenutno nedovoljno eksponiran u javnosti.

Kvaliteta golf igrališta i ponude sadržaja uz golf osnovni je razlog dolaska golfera, jer na nekim igralištima aktivni golferi igra više puta, a na nekima samo jednom⁷⁹. Upravo nekvalitetna igrališta mogu smanjiti profit ostalim igralištima pa će strateški pristup razvoja golfa na razini Hrvatske i Istre kao potencijalne golfe regije biti neophodan.

Golf igrališta se često dijele prema svojoj svrsi na golf igrališta za sport i rekreaciju te igrališta namijenjena natjecanjima u golf. Tereni koji su namijenjeni za sport i rekreaciju koristi širi krug zainteresiranih golfera i ovakav vid golfa kao sporta u Istri bio bi namijenjen popularizaciji sporta i obogaćivanju turističke ponude destinacije.

S druge strane postoje i golf tereni koji bi bili namijenjeni natjecanjima kao dio natjecateljskog sporta i turističke ponude. Tu se njegova povezanost s turizmom sve više ističe jer se prilikom dolaska sportaša u destinaciji pružaju visokokategorizirani smještajni

⁷⁹ Petar, S.: Razvoj turizma izgradnjom golf igrališta, Acta Turistica Nova, Vol. 4 No. 1, 2010., str. 19

kapaciteti i vile. Na taj je način njihova povezanost kao sporta i turizma neizostavna. Planiranje i gradnja turističkoga smještaja nema utjecaj na sportski aspekt golfa, ali znatno utječe na veličinu područja i način njegova korištenja⁸⁰.

Da se zainteresiranost za golfom u Hrvatskoj sve više povećava pokazuju i statistike koje provodi Europska Golf Udruga te prikazuje broj golf igrača u Hrvatskoj u periodu od 1993. do 2010. godine. Ukoliko dođe do otvaranja svih predviđenih golf terena u Istri za očekivati je da bi se broj golfera u Hrvatskoj mogao povećati, a samim time vrata bi se otvorila i dolascima na međunarodnoj razini. Upravo tablica 3 pokazuje koliko ljubitelji golfa podržavaju izgradnju golf igrališta jer se broj golfera iz godine u povećavao.

Tablica 3. Statistički podaci hrvatskog golfa od 1993. do 2010. godine

GODINA	TERENI	IGRAČI	MUŠKI	ŽENSKI
1993.	2	106	67	18
1994.	2	224	134	48
1995.	2	175	112	36
1996.	2	175	112	36
1997.	2	302	211	59
1998.	1	387	273	65
1999.	1	387	279	65
2000.	1	168	139	29
2001.	1	168	139	29
2002.	1	168	139	29
2003.	1	168	139	29
2004.	1	168	139	29
2005.	1	168	139	29
2006.	1	168	139	29

⁸⁰Dropulić Matulović, M. i drugi: Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, MTG-topograf d.o.o, Velika Gorica, 2010., str. 35

2007.	2	550	475	75
2008.	2	550	475	75
2009.	2	550	475	75
2010.	3	550	475	75

Izvor: Statisticsbycountry, online: <http://www.ega-golf.ch/050000/050325.asp> (23.1.2014.)

Iz prethodne tablice 3 može se vidjeti da je veliki broj zainteresiranih igrača golfa koji su prema statistikama Europske Golf Udruge od 1993. do 2010. tokom godina povećavani. U razdoblju od 2006. do 2010. godine do kada su podaci dostupni, u Hrvatskoj je na tri korištena golf terena zabilježeno čak 550 golfera, od toga većina muških, 475, te žene kojih je manje, njih 75. Sama zainteresiranost za ovim sportom u Hrvatskoj, u skladu sa praćenjem suvremenih trendova na turističkom tržištu, prepoznala je važnost golfa kao selektivnog oblika turizma. Na taj način nastojala se obogatiti ponuda golfa u Istri izgradnjom kompleksa igrališta na maloj udaljenosti stvarajući golf regiju. Za hrvatski golf to je od ključne važnosti jer se otvaraju nove mogućnosti i povećava se prepoznatljivost hrvatskih golfera i golf igrališta na međunarodnoj razini.

6.5.Stvaranje istarske golf regije

Razvoj golfa na području Istarske županije može multiplicirati brojne koristi za turističku ponudu samoga prostora no kao što je u prethodnim poglavljima istaknuto nebrojbene su loše strane s ekološkog aspekta. Golf je sport koji u širokim razmjerima obuhvaća brojne druge čimbenike stvarajući pritom čitavu industriju koja sa sobom nosi izravne koristi i nedostatke. Kakav je utjecaj golfa na Istru te koje su predispozicije da Istra postane golf regija Istarska županije svojim Prostornim planom njihove implementacije na 22 lokacije predviđa razvoj koji će donijeti koristi za turističku ponudu, lokalno stanovništvo i sportaše vodeći pritom računa o ekološki održivom gospodarenju prostorom.

Istra kao regija već dugi niz godina smatra se vodećom na što ukazuje i konstantno povećanje broja dolazaka i noćenja u regiji. Očekuje se da će se takav trend nastaviti i u budućnosti, a povoljna pozicija koji je stekla na europskoj i svjetskoj sceni pružaju joj mogućnost da postane prepoznatljiva golf destinacija na Mediteranu.

U posljednjih nekoliko godina u Istri se nameće potreba za diferenciranjem ponude i podizanjem kvalitete regije uvođenjem novih oblika turističke ponude. Jaka konkurencija potaknula je da se razvijanjem selektivnih oblika turizma potakne i razvoj golfa. Istra kao regija prostorno i krajobrazno je idealna destinacija za golf iz razloga jer posjeduje svu potrebnu infrastrukturu, raznolik i očuvan okoliš te povoljnu mediteransku klimu sa 2.388 sunčanih sati godišnje⁸¹. Razvoj svake turističke destinacije koja želi prepoznatljivost, prilagodbu trendovima, rast i razvoj na zahtjevnom svjetskom turističkom tržištu, mora ulagati u golf infrastrukturu i golf projekte te se upravo ovakav koncept razvoja nastoji se primijeniti i na Istru.

Istra njeguje autohtoni način života te spaja kulturu i baštinu pružajući ponudu visoke kvalitete. No ono što je neophodno kad postavljanja golf terena u okoliš na području Istarske županije su izgradnja popratnih sadržaja koji moraju biti visoke kvalitete i kategorizacije kako bi zadovoljila standarde elitnog golf društva. Golferi spadaju u klijentelu koja je spremna da svoj novac utroši na zadovoljenje svojih potreba u određenoj golf destinaciji no, Istra neće moći pridobiti klijentelu visoke platežne moći ukoliko ne prilagodi svoju ponudu takvim potrebama i željama gostiju.

Kako se konkurencija golf populacije iz godine u godinu povećava Istra je prepoznala važnost da se razvije u svjetski prepoznatljivu golf regiju sa sadržajima visoke kvalitete i autohtone ponude kao popratnih sadržaja destinacije. Prostornim planom Istarske županije otvara se mogućnost izgradnje već spomenute 22 golf lokacije. Većina od projekata je u fazi dobivanja dozvola i izradi projektnih dokumentacija stoga je želja za stvaranjem golf regije u Istri na korak do realizacije.

Procedure i protivnici golfa dodatno otežavaju da se projekti implementacije golf terena u Istri ostvare no pitanje je vremena kada će se neke od golf lokacija i stvarno realizirati. Velika podrška pružena je i na nacionalnoj razini iz razloga jer se golf smatra novim vidom jačanja turističke ponude Istre i Hrvatske smatrajući da je golf sport koji ne utječe negativno na

⁸¹Juraković, Jeremiš, Tomčić: Golf turizam u Istri: SWOT analiza, Agricultural Economics and Rural Sociology, str. 189

prostor u kojem se nalazi. Lokacije koje su utvrđene Prostornim planom Istarske županije su⁸² :

- Crveni Vrh (Savudrija),
- Prašćarija (Novigrad),
- Markocija (Umag),
- Matelići (Umag),
- Fratarska šuma (Karigador),
- Tar-Mirna Stancija Špin (Tar),
- Zelena laguna (Poreč),
- Kloštar (Sv.Lovreč),
- Stancija Grande (Vrsar),
- San Marco (Vrsar),
- Vrnjak (Grožnjan),
- Brijuni, rekonstrukcija postojećeg povijesnog igrališta (Veliki Brijun),
- Lobarika (Labin),
- Marlera (Ližnjan),
- Dubrova (Labin),
- Jakomići (Pićan),
- Kožalj (Kršan),
- Kolne (Bale),
- Brkač (Motovun),
- Barbariga-Porto Mariccio (Peroj)
- Larun (Červar).

Danas se s relativno visokim stupnjem sigurnosti može govoriti o trima dominantnim elementima razvoja svjetskog turizma koje Istarska županija mora svjesno i s velikom pažnjom ugraditi u svoju ponudu ovih golf lokacija. To su ekologija, kultura i zdravlje⁸³. Sva

⁸²5. Curić, B.: Analiza okvirnih mogućnosti razvoja golfa na području Istarske županije, Istra golf dizajn d.o.o., Pula, 2009. , str. 30

⁸³Uravić, L., Toncetti Hrvatini, M.: Značaj stranih investicija za turizam Istre, Ekonomska istraživanja, Vol. 22 No.1, 2009., str. 89

ta tri elementa traže zaokret u ponašanju jer bez njih Istra kao nova golf destinacija neće se moći uklopiti u zahtjeve koje postavlja suvremena golf industrija.

Određeni koraci pri stvaranju Istre kao golf regije već su učinjeni no još uvijek postoji nedostatak velike podrške od strane protivnika golfa i domicilnog stanovništva koji smatraju da je veliki broj negativnih aspekata koji će se multiplicirati na okoliš, odnosno smatraju da se izgradnjom golf terena u Istri stvaraju dobri ekonomski ali loši ekološki i socijalni učinci. Potrebno je pritom da lokalne i državne vlasti usmjere svoje napore na usuglašavanje sa ekološkim stručnjacima glede implementacije golf terena u okoliš. Ukoliko dođe do velikih zastoja u provedbi samih projekata to će se negativno odraziti na imidž destinacije te će smanjiti kvalitetu i konkurentnost Istre kao nove golf destinacije na međunarodnoj razini.

Istra je jedna od najatraktivnijih golf lokacija u Hrvatskoj. Na potezu od Umaga na sjeveru do Medulina na jugu, pored postojećeg igrališta na Brijunima moglo bi se smjestiti još desetak golf igrališta koja bi brzo popunila kapacitete zahvaljujući gostima iz Italije, Austrije, Njemačke, te ostalih europskih država⁸⁴. Infrastruktura koji posjeduje Istra i atraktivnost same regije te vrijedni arheološki nalazi dodatno utječu na prepoznatljivom i atraktivnost Istre kao buduće svjetski poznate golf regije. Kulturna tradicija koja je prisutna od starih Rimljana pa sve do danas atraktivnosti su kojima se uz golf nastoji približiti Istra kao regija sa velikim potencijalima.

Istra je razvoj golfa usmjerila na nove poslove koji se otvaraju i za domaća poduzeća, od projektiranja i izgradnje igrališta do marketinga turnira i smještaja gostiju. Izgradnja golf igrališta znači također i investicije u infrastrukturu, prometnice, smještajne objekte, uslužne djelatnosti i industriju, te zaštitu okoliša. Stoga lokalne i državne vlasti provođenjem ovih aktivnosti nastoje smanjiti negativne efekte koje golf može imati na okoliš i lokalno stanovništvo stvarajući pritom svijest o Istri kao regiji koja će multiplicirati samo pozitivne efekte od implementacije golf terena na području Istarske županije.

⁸⁴ Petar, S.: Razvoj turizma izgradnjom golf igrališta, Acta Turistica Nova, Vol. 4 No. 1, 2010., str. 17

7. ZAKLJUČAK

Uređenje novih površina za igranje golfa nailazi na otpore lokalne zajednice. Vrlo često se pod objašnjenjima kako se radi o vrijednim projektima pomoću kojih će se produžiti turistička sezona i povećati broj turista zapravo otvaraju vrata unosnom biznisu izgradnje na obali, te se zanemaruju ekološke posljedice nauštrb zarade i krupnog kapitala. Zagovaratelji smatraju da protivnici izgradnje golf terena jednostavno gaje predrasude i nisu dovoljno informirani. Naglašavaju kako se ne radi o ekskluzivnoj igri bogatih slojeva društva, nego o masovnoj, opće dostupnoj igri u današnjoj zapadnoj Europi. Iako izgradnja dvadeset i dva golf terena još nije započela, već se pojavilo nezadovoljstvo lokalnog stanovništva.

Kod izgradnje golf igrališta potrebno je razmotriti stvarne potrebe grada i građana iz perspektive odgovornog korištenja zajedničkih resursa, a od iznimne je važnosti uključivanje struke i odgovornost lokalnih vlasti. Suradnja arhitekata, investitora i lokalne zajednice trebala bi biti prioritet. Međutim, protivnici gradnje golf igrališta u Istri smatraju da pri definiranju strategije golfizacije Istre nisu razmotrene neke druge mogućnosti strateškog razvoja Istarske županije, koje u puno većoj mjeri vode računa o istarskoj autohtonosti, ekonomskoj samoodrživosti i održivom razvoju, očuvanju okoliša, otvaranju novih radnih mjesta te razvoju turizma temeljenog na autohtonosti i ekologiji. Izgradnjom golf igrališta nudi se nešto potpuno suprotno, a to je daljnja apartmanizacija Istre, pretvaranje šuma u građevinska zemljišta, zagađivanje pesticidima i herbicidima, ugrožavanje autohtonih prirodnih lanaca flore i faune. Osim toga, brojka od dvadeset i dva igrališta, koliko se planira izgraditi, mnogima se čini uistinu pretjerana, jer smatraju da bi stvarni interes za igranje golfa moglo zadovoljiti i samo nekoliko golf igrališta na prostoru Istarske županije, a njihove lokacije trebale bi se utvrditi temeljem pažljive studije utjecaja na okoliš.⁸⁵

Ipak, na okruglom stolu nazvanom Zajedno protiv otimačine, koji se održao u organizaciji Nacionalnog foruma za prostor, razgovaralo se o Zakonu o golf igralištima, a Dušica Radojčić iz Zelene Istre upozorila je da se od dvadeset i dva golf terena, koliko ih je prvotno zamišljeno

⁸⁵ Kelava, M. (2006.)

u prostornom planu Istarske županije, čak trinaest nalazi u zaštićenom obalnom pojasu,⁸⁶ što svakako govori u prilog protivnicima izgradnje golf igrališta.

U Hrvatskoj se stvar vezana uz golf igrališta pokušavala, između ostalog, riješiti referendumima. Tako je primjerice u Fužinama održan referendum koji nije prošao (poput onog o golfu na Srđu, što je imalo popriličan odjek u medijima) zbog nedovoljnog odaziva građana. 2010. godine je vlada u okviru promjena Ustava ukinula uvjet odaziva 50 posto plus 1 birač. Ako tomu dodamo opću slabu izlaznost na izbore, jasno je da je uvjet od 50 posto plus 1 ograničavajuća stavka za svaku građansku inicijativu koja bi htjela neko pitanje riješiti referendumom. Stoga je navedeni referendum podbacio. Ipak, premda su navedeni referendumom u zakonskim okvirima neuspješni, inicijative su nastavile sa svojom borbom. Danas civilno društvo preuzima sve veći broj funkcija koje je nekad obavljala država, a građani traže direktnije oblike odlučivanja, o čemu svjedoči i navedeni primjer Srđa i Fužina.⁸⁷ Iako još nije bilo govora o pokretanju sličnog referenduma vezanog uz golf u Istri, do istoga bi moglo doći i na tim prostorima jer je nezadovoljstvo građana itekako vidljivo, i brojni su argumenti koji govore o nepripremljenosti cjelokupnog projekta te o vrlo izglednom štetnom utjecaju na okoliš i narušavanju prirodne ravnoteže u Istarskoj županiji.

Radi se o temi koja otvara mnoga pitanja, a jedno od njih je i zašto se golf igrališta moraju izgrađivati baš na najatraktivnijim lokacijama, kao što su primjerice sve dvadeset i dvije lokacije u Istri, a također i Srđ? Naravno da problem nije u golfu kao sportu kao takvome, niti u privlačenju što većeg broja gostiju unutar i izvan turističke sezone, nego u tome što vrlo često takvi argumenti služe kao paravan građevinskom lobiju za betonizaciju Istre, što je već odavno zahvatilo njenu zapadnu obalu.⁸⁸ Svako turističko odredište mora definirati vlastiti model razvoja kao dio procesa na globalnom turističkom tržištu. Osim zadovoljstva kupca, i osim vođenja računa o broju posjeta i noćenja, itekako je potrebno osigurati i kvalitetu okoliša. Ona bi trebala biti jedna od bitnijih stavki, i tek kada je ona zadovoljena, može se dalje posvetiti ostalima. Stoga u priči oko golf terena treba detaljno istražiti koliko izgradnja golf igrališta na pojedinim lokacijama narušava ili ne narušava kvalitetu okoliša, odnosno prirodni ambijent.

⁸⁶ Svirčić, J. (2009.)

⁸⁷ Kranjčević Batalić, T. (2013.)

⁸⁸ Stojnić, D. (2008.)

Stvaranje svih vrsta kapaciteta i stopa porasta broja ležaja u određenoj turističkoj destinaciji trebaju maksimalno štititi prostor i prirodu kao dugoročni temeljni preduvjet interesa razvoja turizma. Istarska županija ima nedvojbene kvalitete i konkurentske prednosti u odnosu na ostale turističke destinacije, što može biti kvalitetan ulazni parametar za buduću viziju i strategiju turističkog razvoja, uključujući i izgradnju golf terena. Budući ciljevi pritom trebaju biti jasno postavljeni, mjerljivi i transparentni, uz odobrenje i suglasnost lokalne zajednice. Osim toga, trebaju biti usmjereni na razvoj temeljen na načelima održivosti, te osigurati dugoročni boljitak lokalnom stanovništvu i zajednici s jedne strane, kao i zadovoljstvu turista kao korisnika proizvoda i usluge s druge strane.⁸⁹

⁸⁹ Lakoš Radić, T. i drugi (2011.)

POPIS LITERATURE

1. Agnew, J.: Space: Place, in: Cloke, P., Johnston, R.: Spaces of Geographical Thought: Deconstructing Human Geography's Binaries, 2005, str. 81-96.
2. Alkier Radnić, R., Gračan, D., Milojica, V.: Tourism Featured within the European Union with Special Attention paid to Croatia, str. 1-14, dostupno na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2232831.
3. Babović, M.: Golf u Hrvatskoj, dostupno na: <http://www.hzsn.hr/index.php/omilka-babovi/810-golf-u-hrvatskoj> (20.12.2013.)
4. Bartolucci, M., Čavlek, N.: Turizam i sport-razvojni aspekti, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
5. Bartoluci, M., Škorić, S., Šindilj, M.: Modeli organizacije i kvaliteta sportsko-rekreacijskog turizma u Istri, 22. Ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske, zbornik radova, str. 86-92.
6. Campbell, M.: Enciklopedija golfa, Znanje, Zagreb, 2002.
7. Castree, N.: The Spatio-temporality of Capitalism, Time and Society, vol. 18, no. 1, 2009, str. 27-62, dostupno na: <https://www.escholar.manchester.ac.uk/api/datastream?publicationPid=uk-ac-man-scw:1b5523&datastreamId=POST-PEER-REVIEW-PUBLISHERS-DOCUMENT.PDF>.
8. Crabb, P.: Water- Confrontingthecriticaldilemma, Taylor &Francis, 2003.
9. Curić, B.: Analiza okvirnih mogućnosti razvoja golfa na području Istarske županije, Istra golf dizajn d.o.o., Pula, 2009.

10. Ćorluka, G., Matošević Radić, M., Geić, S.: Selective Forms of Tourism – the Way of Extending the Summer Season, *Economy Transdisciplinarity Cognition*, Volume 16, Issue 2, 2013, str. 88-96.
11. Dixon, D.P., Jones, J.P.: Poststructuralism, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: *A Companion to Cultural Geography*, 2004, str. 79-107.
12. Dropulić Matulović, M. i drugi: Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, MTG-topograf d.o.o, Velika Gorica, 2010.
13. Dujmušić, I.: Utjecaj golfa na ljude i okoliš, Matrix World, 2013., online: <http://matrixworldhr.wordpress.com/2013/02/08/utjecaj-golf-terena-na-ljude-i-okolis/> (22.1.2013.)
14. Flether, R.: Sustaining Tourism, Sustaining Capitalism? The Tourism Industry's Role in Global Capitalist Expansion, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 13:3, 2011, str. 443-461.
15. Golf As Place: Multi-Use Golf Course Design, online: http://www.asla.org/uploadedFiles/CMS/Meetings_and_Events/2010_Annual_Meeting_Handouts/Fri-B6%20Golf%20As%20Place%20-%20Multi-Use%20Golf%20Course%20Design.pdf.
16. Golf course planning criteria and guidelines, online: http://www.mgipu.hr/doc/Golf_course_planning_criteria_and_guidelines.pdf.
17. Golf participation in Europe, 2011., dostupno na: golfbusinesscommunity.com (21.12.2013)
18. Golf u Istri: <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=273>.
19. Gupta, A., Ferguson, J.: Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference, *Cultural Anthropology*, Vol. 7, No. 1, 1992, str. 6-23.
20. Hudson, S.: *Golf tourism*, Goodfellow Publishers Limited, Woodeaton, Oxford, 2009.
21. Istarska županija konačno shvatila razliku između Istre i Škotske, online: <http://forum.net.hr/forums/t/352938.aspx> (22.1.2014.)
22. Istarska županija, Upravni odjel za prostorno uređenje, graditeljstvo i zaštitu okoliša: Recimo ne bezumnoj izgradnji golf terena u Istri, online: <http://www.zelena-istra.hr/?q=hr/node/337> (17.1.2014.)

23. Istarski golf savez: Provedba projekata izgradnje golf igrališta na području Istarske županije, online: <http://www.igs.hr/golf-u-istri/provedba-projekata-izgradnje-golf-igralista-na-podrucju-istarske-zupanije/> (17.01.2014.)
24. Jeremić, Z. i dr.: Uvođenje golfa u turističku ponudu Istre, 45. hrvatski i 5. međunarodni simpozij agronoma, 2010, str. 263-267, dostupno na: http://sa.agr.hr/pdf/2010/sa2010_p0215.pdf.
25. Jeremić, Z., Juraković, L., Šaškin, B., Tomčić, Z.: Golf kao dio ponude agroturizma u Istri, 46th Croatian and 6th International Symposium on Agriculture, 2011, str. 298-300, dostupno na: http://sa.agr.hr/pdf/2011/sa2011_p0225.pdf.
26. Juraković, Jeremiš, Tomčić: Golf turizam u Istri: SWOT analiza, Agricultural Economics and Rural Sociology, 2009.
27. Lakoš Radić, T. i drugi: Analiza utjecaja izgradnje golf igrališta na povećanje stupnja iskoristivosti turističkih kapaciteta šibensko-kninske županije te povećanje kvalitete turističke destinacije, Hrvatsko društvo za kvalitetu, Zagreb, 2011.
28. Massey, D.: Politics and Space/Time, New Left Review, 1992, str. 65-84, dostupno na: <http://knowledgepublic.pbworks.com/f/MasseySpace.pdf>.
29. Mitchell, D.: Historical Materialism and Marxism, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 51-65.
30. Mowforth, M., Munt, I.: Tourism and sustainability: Development, globalisation and new tourism in the Third World, Routledge, 2008.
31. Petar, S.: Razvoj turizma izgradnjom golf igrališta, Acta Turistica Nova, Vol. 4 No. 1, 2010.
32. Petar, S.: Uvod u golf, Marabu, Zagreb, 1995.
33. Povijest golfa, dostupno na: www.glkzagreb95.hr/.../Microsoft%20Word%20-%20opca%20povijest (20.12.2013.)
34. Ritoša, D.: Golf na Brijunima, Vlastito izdanje, Pula, 2003.
35. Robbins, P.: Cultural Ecology, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 180-193.
36. Sharp, J.: Feminisms, in: Duncan, J.S., Johnson, N.C., Schein, R.H.: A Companion to Cultural Geography, 2004, str. 66-78.
37. Sharpley, R.: Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability, Earthscan, 2009.
38. Sošić, L.: Golf u savezu s okolišem za razvoj turizma, Rovinj, 2012.

39. Sošić i drugi: Studija o utjecaju zahvata na okoliš: Golf igralište „Plava i Zelena Laguna“-Poreč, Studio za krajobraznu arhitekturu, prostorno planiranje, okoliš d.o.o., Rovinj, 2013.
40. Statisticsbycountry, online: <http://www.ega-golf.ch/050000/050325.asp> (23.1.2014.)
41. The Big Question-Wheredid golf originate, <http://library.thinkquest.org/10556/english/high/history/hist01.htm>, (19.12.2013.)
42. The Golbal Golf Report, dostupno na : <http://www.golf-research-group.com/reports/report/index.asp?id=8>, (21.12.2013.)
43. The National Experience of Place.
44. Turk, I.: Makroekonomska opravdanost investiranja u razvoj golf sporta u Istri, Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka, 2005.
45. Uravić, L., Toncetti Hrvatinić, M.: Značaj stranih investicija za turizam Istre, Ekonomska istraživanja, Vol. 22 No.1, 2009.
46. USGA history 1894-1910, http://www.usga.org/about_usga/history/usga-history-1894-1910/ (20.12.2013.)
47. Veljković, B., Colarić Jakše, L.M.: Gostoljublje kao vrednosna orijentacija u turizmu, Naučno stručni časopis Svarog, br. 7, Oktobar 2013, str. 264-278.
48. Zelena Agenda u Istri, online: <http://www.zelena-istra.hr/?q=hr/node/541>, (20.01.2014.)
49. Watts, M.: Nature: Culture, in: Cloke, P., Johnston, R.: Spaces of Geographical Thought: Deconstructing Human Geography's Binaries, 2005, str. 142-174.